

Illustration of the leadership model of Martyr Qassem Soleimani; From the command of the resistance to the formation of the Soleimani school

hashemi, sediqe sadat

Faculty member of Amin police University
ss.hashemi.spo@gmail.com

Abstract

Practical action to combat oppression requires knowledgeable and powerful leaders. Qassem Soleimani was one of the most successful figures in leading the resistance in the international arena, and the continuation of the path of resistance requires the existence of such people. The purpose of this study was to theorize the leadership model of Martyr Soleimani from the command of the resistance to the formation of the Soleimani school. This research is developmental in terms of purpose and qualitative in terms of implementation method. The statistical population of the study consisted of the views of ruling experts about Martyr Soleimani. Data were analyzed by theme analysis technique and research pattern was revealed. According to the order of Imam Ali (AS); "And only with the words that God speaks about the worthy in the languages of His servants can we realize their worth", and because of the citation of accepted theoretical and empirical foundations and adherence to the scientific method in writing, this research claims the validity of texts and methods. Has a review. In addition, following the scientific method, as well as a reasonable, logical and believable narrative of the research model, is a proof of the reliability of the research. Research has shown that Martyr Soleimani, instead of trying to make his followers loyal to him, made them loyal to a world committed to human values; Instead of making his followers dependent on himself, he encouraged them to be self-confident; Instead of attaching them to external rewards, he guided their inner motives and, as a leader, worked so sincerely to establish a school that ensured continuity at three levels: individual, structural, and cultural.

Keywords: Leadership, Qassem Soleimani, Resistance, Dealing with oppression, School

الگوی رهبری شهید قاسم سلیمانی؛ از فرماندهی مقاومت تا شکل‌گیری مکتب سلیمانی

صدیقه سادات هاشمی

عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین ss.hashemi.spo@gmail.com

چکیده

(موضوع) اقدام عملی برای مقابله با ظلم، به رهبرانی آگاه و مقتدر نیازمند است. قاسم سلیمانی از چهره‌های موفق رهبری مقاومت در عرصه بین‌المللی بود و تداوم راه مقاومت، مستلزم وجود چنین افرادی است. (هدف) هدف این پژوهش، تئوریزه نمودن الگوی رهبری شهید سلیمانی از فرماندهی مقاومت، تا شکل‌گیری مکتب سلیمانی بود. (روش) این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای و از نظر شیوه اجرا، کیفی است. جامعه آماری پژوهش را دیدگاه‌های خبرگان حکمرانی درباره شهید سلیمانی از شهادت او تا اولین سالگرد آن تشکیل دادند. داده‌ها با تکنیک تحلیل تم بررسی و الگوی پژوهش آشکار شد. به مصداق فرمایش امام‌علی(ع)؛ «و تنها با سخنانی که خدا درباره شایستگان بر زبان‌های بندگان خود روان می‌کند می‌توان به شایسته بودن آنان پی برد»، و به دلیل استناد به بنیان‌های نظری و تجربی پذیرفته شده و تبعیت از روش علمی در نگارش، این پژوهش ادعای روایی متون و روش بررسی را دارد. به علاوه، تبعیت از روش علمی، به‌انضمام روایت معقول، منطقی و باورپذیر از الگوی پژوهش، گواه پایایی پژوهش است. (نتایج) پژوهش نشان داد که شهید سلیمانی، به جای تلاش برای وفادار نمودن پیروان به خودش، آن‌ها را به آرمان جهانی عاری از ظلم و پایبند به ارزش‌های انسانی وفادار نمود؛ به جای متکی ساختن پیروان به خود، آن‌ها را به خودباوری ترغیب نمود؛ به جای وابسته نمودن آن‌ها به پادشاه‌های بیرونی، بر انگیزه‌های درونی‌شان هدایت نموده و به‌عنوان رهبر، چنان مخلصانه کوشیده که پایه‌گذار مکتبی شده که تداوم راهش را در سه سطح فردی، ساختاری و فرهنگی، تضمین نموده است.

واژه‌های کلیدی: رهبری، قاسم سلیمانی، مقاومت، ظلم‌ستیزی، مکتب

تاریخ دریافت: ۰۱/۰۱/۲۶ تاریخ بازبینی: ۰۱/۰۴/۲۹ تاریخ پذیرش: ۰۱/۰۵/۰۶

فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال ۱۱، شماره ۳، پیاپی ۴۴، پاییز ۱۴۰۱، صص ۱۶۳-۲۰۳

مقدمه و بیان مساله

یکی از ویژگی‌های فطری انسان‌ها ظلم‌ستیزی است؛ انسان‌ها آزاد آفریده شده‌اند و خواهان حفظ این آزادی و حفظ کرامت خود هستند. از سوی دیگر، همواره افرادی وجود داشته‌اند که طمع دست‌اندازی به داشته‌های دیگران، آن‌ها را بر آن داشته تا دست تعدی به حقوق مسلم دیگران دراز کنند. در چنین شرایطی فقدان عزت نفس و خودباوری از سوی مظلومین می‌تواند چنان متعديان را گستاخ کند که به مرور زمان، تعدی به حقوق دیگران را حق خود ببینند. این امر در مورد ملت‌ها هم صدق می‌کند؛ چنانچه ملتی در طول تاریخ، تحت حاکمیت استعمارگران بیگانه و حتی رهبران خودخواه خود قرار گرفته باشد، می‌تواند به عرصه‌ای مناسب برای جولان ظالمان تبدیل شود، چنانکه تاریخ پر است از روایت‌های ظلم و درپی آن ظلم‌ستیزی انسان‌های آگاه؛ از همان صدر اسلام، پیامبری برانگیخته شد که پرچمداری رسالت او علیه ظلم، مظلومان بسیاری را به گرد او جمع آورد. قیام امام حسین(ع) در سال ۶۱ هجری قمری نیز، به روح ظلم‌ستیزی اسلام در کالبد انسان‌های آزاده جانی دوباره دمید و به چنان نمادی از ظلم‌ستیزی بدل شد که ندای حق‌طلبی و مبارزه با ستمگری را در طول تاریخ فریاد زد و الگوی کاملی برای حرکت مسلمانان در مسیر عدالت ارائه داد. این الگو، منشاء خیزش‌ها و انقلاب‌های بسیاری در جوامع انسانی بوده و هست، به طوری که می‌توان واقعه کربلا را نقطه عطفی در مکتب و تفکر ظلم‌ستیزی تا به امروز دانست. از جمله قیام‌ها و خیزش‌های علیه ظلم در

عصر حاضر، انقلاب اسلامی ایران بود که به تأسی از نهضت عاشورا شکل گرفت و البته چنان زنگ هشدار را برای مستکبران عالم به صدا درآورد که به جنگی تمام عیار علیه جمهوری اسلامی تازه پاگرفته ایران انجامید. در این جنگ نیز، نیروی محرکه مقاومت ایرانیان را همان تفکر ظلم ستیزی عاشورا تشکیل می داد. شکل گیری محور مقاومت حزب الله لبنان، انتفاضه فلسطینیان و این اواخر، جهاد علیه داعش از سوی آزادی خواهان کشورهای مسلمان منطقه خاورمیانه از جمله ایران نیز از مکتب کربلا الگو گرفتند (سالاروند، ۱۳۹۹).

تعداد قابل توجهی از کشورهای منطقه خاورمیانه، به دلیل برخورداری از منابع طبیعی و زیرزمینی، در طول تاریخ چنین شرایطی داشته اند. در سال های اخیر، موج بیداری به این کشورها راه یافته و آن ها را برای احقاق حقوق مسلم خود به ویژه استقلال، عزت و سربلندی تحریک نموده است. اما اقدام عملی برای رهایی از ظلم به رهبرانی آگاه، شجاع، با تدبیر و مقتدر نیازمند است. قاسم سلیمانی یکی از چهره های شناخته شده مقاومت و ظلم ستیزی در عرصه بین المللی بود که فعالیت های او، طرح های استعمارگرانه کشورهای متجاوز را به مخاطره انداخته بود و به همین دلیل، در بامداد ۱۳ دیماه ۱۳۹۸ از سوی سردمداران تجاوز، طی اقدام تروریستی به شهادت رسانده شد. برای تداوم راه مقاومت و ظلم ستیزی، ضروری است تا اندیشه و رفتار این شهید، و به تعبیر مقام معظم رهبری، راه و مکتب او مطالعه شود تا الگوی رهبران مقاومت در سراسر جهان قرار گیرد. با شهادت این شهید، خبرگان حوزه های مختلف سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی، تا حد زیادی دیدگاه های خود را درباره شیوه رهبری و فرماندهی ایشان ارائه داده اند و شرایط مناسبی فراهم شده است تا براساس این دیدگاه ها، الگوی رهبری این فرمانده مقاومت، مطالعه و تدوین شود و به عنوان الگویی عملی و واقعی از رهبری، ارائه گردد.

۱. اهداف و پرسش های تحقیق

این تحقیق، قصد دارد براساس دیدگاه های ارائه شده از سوی خبرگان حوزه های مختلف سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی و با تحلیل محتوای این دیدگاه ها، الگوی رهبری حاج قاسم سلیمانی را از فرماندهی مقاومت، تا شکل گیری مکتب سلیمانی بررسی و تئوریزه نماید. بر این اساس، این تحقیق به این سوالات پاسخ می دهد که:

- ابعاد الگوی رهبری شهید سلیمانی کدامند؟

- ویژگی‌های مکتب سلیمانی کدامند؟
- مکانیزم شکل‌گیری مکتب سلیمانی، براساس الگوی رهبری او چگونه است؟

۲. پیشینه تحقیق

در طول تاریخ رهبران بسیاری ظهور یافته‌اند و هریک منشأ تحولات مختلفی شده‌اند. اهمیت تربیت رهبران نسل‌های بعدی، پژوهشگران بسیاری را بر آن داشته تا درباره این رهبران مطالعه کنند و الگوهای رفتار و رهبری آن‌ها را مورد بررسی قرار دهند. با توجه به اینکه هدف این تحقیق، تصویرپردازی از الگوی رهبری حاج قاسم سلیمانی به عنوان یک رهبر واقعی موفق در حوزه مقاومت است، منطقی‌تر بررسی پیشینه باید به مطالعاتی پرداخته شود که تلاش نموده‌اند تا الگوی رهبری شخصیت‌های برجسته و رهبران بزرگ تاریخ را براساس رفتارهای آن‌ها در دنیای واقعی، تئوریزه نمایند. بر این اساس، در ادامه به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

حسنلوئی (۱۳۹۵)، در پژوهشی با هدف ارائه الگویی ایرانی-اسلامی از مدیریت و فرماندهی، به بررسی شیوه‌ها و ویژگی‌های مدیریت و فرماندهی در بیانات امام خمینی(ره)، مقام معظم رهبری(مدظله) و برخی از فرماندهان دوران دفاع مقدس پرداخته است. این پژوهش ادعا نموده که در این سبک رهبری، خداوند، محور و اساس همه تلاش‌ها است و همین امر موجب پدید آمدن برخی ویژگی‌های شخصیتی، رفتاری و هنجاری می‌شود که تنها در الگوی مدیریت و رهبری اسلامی ایرانی تعریف‌پذیر است و دیگر رهبران از جمله رهبران مادی، فاقد آنها هستند.

عسکری، فروغی ابری و فیاض انوش (۱۳۹۵)، در پژوهشی سبک رهبری شهید خرازی را بررسی نموده‌اند. آن‌ها رهبری شهید خرازی را در قالب مفهوم سبک رهبری خدمتگزار قابل بررسی دانسته و نشان داده‌اند که بین سبک رهبری خدمتگزار شهید حسین خرازی در جنگ با سرمایه اجتماعی و تعهد سازمانی بسیجیان داوطلب ارتباط معنادار وجود دارد.

بصری، قورجیلی و ابراهیمی(۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی اندیشه و عملکرد نلسون ماندلا، رهبر سیاسی آفریقای جنوبی پرداخته است. نتایج این پژوهش گویای آن است که ماندلا توانسته با عملکرد خویش و با شکل‌گیری هویت و شخصیت متضاد علیه «دیگری» جامعه آفریقای جنوبی، بنیان آپارتاید در آفریقای جنوبی را بر هم زند که به حضور فعال ملت سیاه در عرصه‌های مختلف در کشور، برای کنترل و تعیین سرنوشت خویش انجامیده است.

جمالی و پاسبان(۱۳۹۴)، در پژوهشی، به تحلیل شیوه‌های مدیریتی شهید صیاد شیرازی در شرایط جنگ و بحران پرداخته‌اند. این پژوهش نشان داد که شیوه مدیریت و فرماندهی شهید صیاد شیرازی تطابق حداکثری با آموزه‌های اسلامی دارد. تزریق معنویت با استفاده از نفس روح بخش عالمان اسلام، آراسته نمودن اخلاق و رفتار زبردستان به اخلاق و رفتار اسلامی و استفاده از منبع عظیم و تمام نشدنی بسیج و نیروهای جان بر کف سپاه، در کنار ارتش و جدا نداشتن این‌ها از همدیگر و اعتقاد به مردمی بودن جنگ، از ویژگی‌های خاص فرماندهی شهید صیاد شیرازی بود، که باعث تحرک و پویایی صحنه نبرد شده بوده و موجب شده تا سبک فرماندهی و مدیریت این شهید بتواند نمونه یک الگوی موفق برای فرماندهی و مدیریت در عرصه نظامی با تاکید بر آموزه‌های اسلامی باشد.

اسکندری، محمدی، علی‌اکبری و سیف(۱۳۹۳)، در پژوهشی که با استراتژی داده بنیاد اجرا شده، براساس متن نهج البلاغه، اصول حاکم بر سبک رهبری نظامی امام علی(ع) را شناسایی و تبیین نموده‌اند. این پژوهش ادعا نموده که سبک مطلوب رهبری از دید امام علی(ع)، که این پژوهش آن را رهبری حکیمانه نامیده، سبک اقتضایی مبتنی بر مبانی اعتقادی و تکلیف‌محور است که در مورد زبردستان، مردم، نزدیکان و دشمنان با راهبردهای مناسب، هدایت دلسوزانه، مراعات برادرانه، مراقبت سختگیرانه و مبارزه جوانمردانه به کار می‌رود.

تابلی(۱۳۹۲)، در پژوهشی تلاش نموده تا از دیدگاه رهبری سیاسی، اندیشه و رفتار رهبران هند را بررسی نماید. این پژوهش مدعی شده که گاندی، رهبر معنوی کشور هند و نهری، رهبر سیاسی آن بوده است. این پژوهش که به شیوه اسنادی انجام شده، نشان داده که ایده مبتکرانه گاندی در تلفیق طرح مقاومت توده‌ها، علیه قوانین ظالمانه با پرهیز از خشونت در مبارزه، یکی از محکم‌ترین فلسفه‌های مبارزه برای

آزادی در جهان را ارائه داده است. گاندی در سخت‌ترین شرایط مبارزه، به دو اصل عدم خشونت و حقیقت پایبند بود. تعالیم او الهام‌بخش رهبران مدنی بسیاری در جهان بوده و مواضع نهرو، دیگر رهبر هند را تعدیل نموده است.

شیخ زاده (۱۳۹۱)، در پژوهشی با الگو قرار دادن امام خمینی (ره)، به عنوان یک رهبر خدمتگزار، به ارائه یک الگوی جامع در این زمینه پرداخته است. پژوهش نشان داد این الگو دارای سه مضمون غالب، پانزده مضمون فراگیر، ۳۵ مضمون سازمان دهنده و ۱۱۰ مضمون اصلی و ۲۲ مضمون فرعی است. روابط میان این مضمون‌ها نیز در قالب یک الگو ارائه شده‌اند.

بارنلباس و کلیفورد^۲ (۲۰۱۲)، در پژوهشی با عنوان «مهاتما گاندی، یک الگوی هندی از رهبری خدمتگزار»، به بررسی ویژگی‌های رهبری از دیدگاه مهاتما گاندی پرداخته است. او شش بعد رفتاری رهبری خدمتگزار، شامل: اهمیت به نیازهای پیروان، عشق به از خودگذشتگی، معنویت، جامعیت، سادگی و بی‌آلایشی را در گاندی مورد تاکید قرار داده و اظهار نموده که گاندی این شیوه رهبری را در کشور خود رواج داده است.

بدون تردید پژوهش‌هایی نظیر آنچه بررسی شد، می‌توانند به تکامل نظریه‌های رهبری کمک کنند؛ اما در عین حال به دلیل تفاوت‌های فرهنگی بین ملت‌ها، بررسی الگوهای رهبری و مدیریت در هر کشوری، می‌تواند به بومی‌سازی الگوی رهبری در همان کشور بینجامد. شهید قاسم سلیمانی، به عنوان یک چهره موفق بین‌المللی در عرصه رهبری، نمونه بسیار مناسبی برای بررسی سبک رهبری است و با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی به شیوه نظام‌مند و علمی، به بررسی رهبری او نپرداخته، این پژوهش بر الگوی رهبری او متمرکز شده است.

۳. ملاحظات نظری تحقیق

از آنجا که پژوهشگر در این تحقیق درصدد است تا الگوی رهبری شهید سلیمانی را براساس دیدگاه‌های خبرگان جامعه، تصویرپردازی و تدوین نماید، قصد ندارد تا چارچوب نظری خاصی را به عنوان مبنای این الگو برگزیند؛ از این رو، آنچه در این بخش ارائه می‌شود، ملاحظات نظری هستند که ذهن مخاطب این تحقیق را درباره

نظریه‌های شناخته شده رهبری روشن نماید و به خواننده کمک کند تا درک بهتری از الگویی که در این پژوهش آشکار می‌شود، داشته باشد.

الف) تعریف مفاهیم: دو مفهوم رهبری و مکتب در این بخش تعریف می‌شوند. **تعریف رهبری:** رهبری، توانایی تحت تاثیر قرار دادن یک گروه، برای دستیابی به چشم‌انداز یا مجموعه‌ای از اهداف است (رابینز و جاج، ۱۳۹۷، ص ۴۱۵). تلاش برای تبیین علل ظهور و موفقیت رهبران بزرگ، نظریه پردازان این حوزه را به ارائه نظریه‌های مختلف رهبری رهنمون شده است.

تعریف مکتب: «منظور از مکتب، یک تئوری کلی است، یک طرح جامع و هماهنگ و منسجم که در آن خطوط اصلی و روش‌ها، بایدها و نبایدها، هدف‌ها و وسیله‌ها، نیازها و دردها و درمان‌ها، مسؤولیت‌ها و تکلیف‌ها مشخص شده باشد و منبع الهام تکلیف‌ها و مسؤولیت‌ها برای افراد باشد (مطهری، ۱۳۹۵، ص ۵۵). در تعریف دیگر، «هرگونه نظام منسجم از باورها در یک حوزه معین، مانند جهان بینی و یا نظام منسجم رفتاری در یک حوزه معین مانند اقتصاد را مکتب می‌گویند. گاه نیز یک مکتب جامع هر دو وجه است. مثلاً مکتب اقتصاد سرمایه داری نوعی نظام ارزشی- رفتاری در عرصه مناسبات اقتصادی بشر است و مکتب اسلام مجموعه منسجم و هماهنگی از جهان بینی توحیدی همراه با نظام ارزشی و رفتاری متناسب با آن است» (پرسمان دانشگاهیان، ۱۳۸۶). به نظر می‌رسد واژه مکتب وقتی به کار می‌رود که یک مجموعه منسجم فکری و رفتاری، در یک حوزه معین، از آزمون عملی در دنیای واقعیت سربلند بیرون می‌آید و می‌تواند به عنوان شیوه‌ای اثربخش برای همان حوزه، مبنای اندیشه و رفتار قرار گیرد.

ب) مبانی نظری: در این بخش به اختصار نظریه‌های مختلف در مورد رهبری ارائه می‌شود.

نظریه‌های سنتی رهبری: ابتدایی ترین نظریه رهبری، با عنوان «نظریه صفات رهبری^۳» یا نظریه ابرمرد، رهبران را افرادی واجد استعداد‌های ذاتی می‌دانست که برتری آن‌ها را موجب می‌شود. این نظریه که بر ویژگی‌های فردی رهبران متمرکز شده بود، به دلیل نقص در تبیین شواهد واقعی، با «نظریه‌های رفتار رهبری^۴»

۳ Traits Theory of Leadership

۴ Behavioral Theory of Leadership

تکمیل ترشد. در این نظریه‌ها، دیگر نه بر خود رهبر، بلکه بر آنچه رهبران انجام می‌دهند تمرکز شد و دو بعد رفتار «وظیفه‌گرا» و «رابطه‌گرا» را آشکار نمود. در نظر نظریه پردازان اما، مدتی بعد نقش عوامل محیطی یا موقعیتی، برجسته شد و نظریه‌هایی پدید آمدند که به بررسی عوامل موجود در هر موقعیت که می‌تواند بر ظهور یا موفقیت یک رهبر اثرگذار باشند، می‌پرداختند. این نظریه‌ها که به «نظریه‌های اقتضایی رهبری»^۵ شهرت دارند، با این باور پدید آمدند که پیش بینی موفقیت یک رهبر، پیچیده‌تر از آن است که تنها با چند صفت یا رفتار قابل تبیین باشد. نظریه‌های اقتضایی رهبری، تلاش نمودند به بررسی موقعیت‌هایی بپردازند که در موفقیت رهبران نقش آفرینی می‌کنند. این تلاش‌ها، توجه به متغیرهایی مانند کیفیت رابطه رهبر با پیروان، قدرت موقعیت رهبر، ساختار وظیفه (فیدلر^۶، ۱۹۶۷)، ویژگی‌های پیروان مانند مرکز کنترل، تجربه (هاوس^۷، ۱۹۷۱)، توانایی و انگیزه آن‌ها (هرشی و بلانچارد^۸، ۱۹۸۸، ص ۱۱۶)، نوع مسائل پیش روی مدیران و چگونگی تصمیم‌گیری آن‌ها (وروم و يتون^۹، ۱۹۷۳)، و... را به طور ویژه در تبیین موفقیت‌های رهبری اثرگذار تشخیص دادند. این نظریه‌ها اگرچه تلاش کردند تا با دخلت دادن نقش پیروان و عوامل محیطی نظریه‌ها رهبری را توسعه دهند و البته که در درک ماهیت رهبری بسیار تاثیرگذار بودند، اما باز هم از پاسخ دادن به پرسش‌های بسیار درباره رهبران موفق مانند «مهاتما گاندی»^{۱۰}، «مارتین لوتر کینگ»^{۱۱} و... که منشاء تحولات بزرگی در تاریخ شدند، ناتوان بودند و همین امر سبب طرح نظریه‌های نوین رهبری در عصر حاضر شد.

۵ Contingency Theories of leadership

۶ Fred Fiedler

۷ Robert House

۸ Hersey & Blanchard

۹ Vroom & Yetton

۱۰ Mohandas Karamchand Gandhi

۱۱. مارتین لوتر کینگ جونیور (Martin Luther King, Jr)، رهبر جنبش حقوق مدنی آمریکایی‌های آفریقایی تبار بود. وی سخنرانی ترتیب داد به نام «من رویایی دارم» که حدود ۲۵۰ هزار نفر جمعیت داشت. به او در روز بعد از سخنرانی تیراندازی شد و به قتل رسید.

نظریه‌های معاصر رهبری: اگر از آنچه نظریه‌های سنتی رهبری آن را پوشش می‌دهند با عنوان «رهبری تبدالی»^{۱۲} یاد کنیم^{۱۳}، شاید بتوان به طور خیلی خلاصه چنین گفت که رهبری الهام‌بخش، رهبری تبدالی را دربر می‌گیرد (بس، ۱۹۸۵)، اما به آن اکتفا نمی‌کند. دیدگاه‌های رهبری الهام‌بخش، دو نظریه «رهبری کاریزماتیک»^{۱۴} و «رهبری تحول‌گرا»^{۱۵} را در برمی‌گیرد.

رهبری کاریزماتیک^{۱۶}: به اعتقاد ماکس وبر^{۱۷}، کاریزما یک ویژگی شخصیتی خاص در فرد است که دارای منشأ الهی و ستودنی بوده در نتیجه، فرد دارای این موهبت فوق بشری، از افراد عادی متمایز می‌شود و او را رهبر تلقی می‌کنند (پارسونز و وبر^{۱۸}، ۱۹۴۷). چهار ویژگی اصلی رهبران کاریزما عبارتند از:

- دارای چشم‌انداز هستند؛ آن‌ها هدفی آرمانی دارند و این هدف را به خوبی برای دیگران قابل درک می‌سازند.
- برای دستیابی به چشم‌انداز به شخصه ریسک می‌کنند؛ آن‌ها هزینه‌های زیادی متحمل می‌شوند و حتی حاضرند خود را فدا کنند؛
- نسبت به نیازهای پیروان حساس‌اند؛ آن‌ها توانایی دیگران را می‌شناسند و به نیازهای آن‌ها متعهداند؛
- رفتارهایی بروز می‌دهند که از عهده افراد عادی خارج است (کانگر و کانگو^{۱۹}، ۱۹۸۸، ص ۹۴).

نکته بسیار مهمی که در مورد رهبران کاریزماتیک وجود دارد این است که آن‌ها ممکن است به خودخواهی دچار شوند و در نتیجه، اهداف شخصی را در اولویت قرار دهند (رالین^{۲۰}، ۲۰۰۳، ص ۴۹). آن‌ها این ظرفیت را دارند که مرزهای قانون و اخلاق را زیر پا بگذارند و جوی پدید آورند که کسی جرأت انتقاد از آن‌ها را نداشته باشد و

۱۲ اصطلاح «Transactional Leadership» در متون مختلف، رهبری تعاملی یا رهبری عمل‌گرا، هم ترجمه شده است. در این مقاله تلاش شده تا از اصطلاح رهبری تبدالی استفاده شود (نویسنده)

۱۳. رهبری تبدالی، آشکارا اشاره به نوعی داد و ستد میان رهبر و زیردستان دارد؛ رهبران با تایید خود، بر عزت نفس و بهزیستی پیروان اثر می‌گذارند و در مقابل، پرايشان اهميت دارد که مورد پذیرش پیروان واقع شوند.

۱۴ Charismatic Leadership

۱۵ Transformational Leadership

۱۶ Charismatic Leadership

۱۷ Max Weber

۱۸ Parsons & Weber

۱۹ Conger & Kanungo

۲۰ Raelin

در عین حال، همچنان کاریزماتیک و محبوب جلوه کنند(توسی و همکاران^{۲۱}، ۲۰۰۴، ص ۴۱۶)؛ «ادولف هیتلر^{۲۲}»، نمونه بارزی از چنین رهبرانی است.

رهبری تحول‌گرا: برنارد باس^{۲۳} (۱۹۹۰)، الگوی رهبری تحول‌گرا را توسعه داد. اساس نظریه رهبری تحول‌گرا بر چهار اصل استوار است:

- نفوذ آرمانی: نفوذ آرمانی، توسعه یک چشم‌انداز مشترک به عنوان یک مولفه کاملاً آرمانی است. نفوذ آرمانی مولفه کاریزماتیک رهبری تحول‌آفرین است که در آن رهبران تبدیل به الگوی مورد تحسین، قابل احترام و قابل تقلید پیروان می‌شوند.
- انگیزش الهام‌بخش: رهبران تحول‌گرا به وضوح انتظارات فراتر از سطح معمول را از پیروان خود مطرح می‌کنند؛
- تحریک خردمندی: آن‌ها بکارگیری هوش، عقلانیت و دقت را در حل مسائل ترویج می‌کنند؛
- ملاحظات انسانی: رهبر تحول‌گرا به تک تک افراد توجه دارد و در یک ارتباط دوسویه، نیازها و مطلوب‌های هر یک را مورد توجه قرار داده و آن‌ها را توانمند می‌سازد(آولیو و بس، ۲۰۰۳ و ۱۹۹۴).

بر رهبری تحول‌گرا به عنوان یکی از سبک‌های رهبری الهام‌بخش هم‌نقدهایی وارد شده است؛ از جمله اینکه: رهبری تحول‌گرا نخبه‌گرا و ضد مردم‌گرایی است؛ نقش مستقیم این رهبر در خلق تغییر، ساختن چشم‌انداز و حمایت از جهات جدید، باعث می‌شود او مستقل از پیروان عمل کند و نیازهای خود را بر پیروان ارجح بداند. همچنین در این سبک رهبری نیز ظرفیت استفاده ناصحیح وجود دارد؛ چنین رهبری چشم‌انداز خلق می‌کند، اما چه کسی می‌تواند چشم‌اندازی که او تعیین می‌کند خوب است؟(شجاعی و بندهی سرحدی، ۱۳۹۵، ص ۱۱).

رهبری سطح پنج^{۲۴}: رهبرانی که از خودخواهی مبرا باشند و با فاصله گرفتن از نیازهای فردی، اهداف سازمان را در کانون توجه خود قرار دهند، تولنایی گذار از خوب به عالی را دارند و شایسته عنوان «رهبران سطح پنج» هستند. آن‌ها علاوه بر

^{۲۱} Tosi et al

^{۲۲} «Adolf Hitler» صدراعظم آلمان نازی بین سال ۱۹۳۴ تا ۱۹۴۵ بود.

^{۲۳} Betnard Bass

^{۲۴} Level ۵ Leadership

توانمندی‌های فردی، مهارت کار تیمی، شایستگی‌های مدیریتی و تولنایی ایجاد انگیزه و تحریک دیگران برای عملکرد بالا، با دو ویژگی فروتنی و اراده قوی شناخته می‌شوند؛ فروتنی موجب می‌شود تا آنها معمولاً اعتبار موفقیت را به سایر افراد، عوامل خارجی و یا شانس نسبت دهند و اراده قوی آن‌ها نیز موجب می‌شود تا استانداردهای بالا و روح بخش و انگیزاننده داشته باشند و حاضر باشند هر کاری بکنند تا نتایج عالی بیافرینند (جیم کالینز^{۲۵}، ۲۰۰۱).

دقیق شدن در ماهیت نظریه‌های معاصر رهبری، اساساً نظریه پردازان را به این باور سوق داده که تمایز بین این نظریه‌ها، تنها ناشی از عناصر بیان شده در هر یک و تفاوت وزنی است که به این عناصر داده می‌شود (پادساکوف^{۲۶}، ۱۹۹۴؛ بس، ۱۹۹۰؛ کونتز و اودنل^{۲۷}، ۱۹۹۰؛ دفت، ۱۳۹۸؛ ونکل و استونر^{۲۸}، ۲۰۰۹). مطالعات تجربی هم نشان داده‌اند که معیارهای رهبری الهام‌بخش، خواه کاریزماتیک یا تحول‌گرا، تقریباً یکسان هستند (رایبیز و جاج، ۱۳۹۷، ص ۴۴۷).

جمع بندی مبانی نظری

اخلاق و اعتماد؛ حلقه گمشده نظریه‌های رهبری: اگرچه نظریه‌های رهبری الهام‌بخش (کاریزماتیک، سطح پنج و تحول‌گرا)، بینش ارزشمندی از رهبری در دوران معاصر ارائه داده‌اند، اما در هیچ‌یک از آن‌ها، صراحتاً به اخلاق و اعتماد پرداخته نشده است (اولیو و همکاران، ۲۰۰۴)، این امر البته از غفلت نظریه‌های مدیریت از اخلاق به طور عام نشأت می‌گیرد (قوشال^{۲۹}، ۲۰۰۵). «رهبری موثق^{۳۰}»، واکنشی است که در سال‌های اخیر به این بی‌توجهی داده شده است. رهبران موثق، دقیقاً می‌دانند چه کسانی هستند، باورها و ارزش‌های خود را می‌شناسند و آشکارا و خالصانه براساس این باورها عمل می‌کنند و به ایده‌آل‌های خود پایبندند. اصلی‌ترین صفت این رهبران، اعتماد است. اعتماد دارای ابعاد کلیدی است که «صداقت» در راس آن قرار دارد (تن و تن^{۳۱}، ۲۰۰۰، ص ۲۴۹). «شایستگی» که دربردارنده مهارت‌های فنی و میان فردی

۲۵ Jim Collins

۲۶ Podsokoff

۲۷ Kontz & O'Donnel

۲۸ Wankel & Stoner

۲۹ Ghoshal

۳۰ Authentic Leadership

۳۱ Tan & Tan

است؛ «ثبات» به معنای عدم تناقض بین حرف و عمل (مک گرگور^{۳۲}، ۱۹۶۷، ص ۱۶۴)؛ «وفاداری» به معنای عدم سودجویی فرصت طلبانه از دیگران و «گشودگی» به معنای بیان حقیقت، ابعاد دیگر اعتماد را تشکیل می‌دهند که همه آن‌ها برای رهبری اهمیت دارند (اشنایدر و توماس^{۳۳}، ۱۹۹۳). رهبران اخلاقی، هم در مضامین اهدافی که دنبال می‌کنند و هم در بکارگیری شیوه و ابزارهای تحقق آن، به اصول اخلاقی پایبندند. در سال‌های اخیر، همچنین پژوهشگران تلاش کرده‌اند تا با ترکیب اخلاقیات و رهبری کارزماتیک، ایده «رهبری کارزماتیک اجتماعی»^{۳۴} را مطرح کنند؛ رهبری که به جای ارزش‌های خودمحور، دربرگیرنده ارزش‌های دیگرمحور بوده و از سوی رهبرانی دنبال می‌شود که خود الگوی اخلاقی هستند (براون و تروینو^{۳۵}، ۲۰۰۶). در واقع می‌توان چنین گفت که اخلاقیات، رنگی هستند که رهبران به همه جنبه‌های رهبری خود می‌دهند.

به نظر می‌رسد که الگوی رهبری شهید سلیمانی را بتوان، تجسم نظریه‌های مختلف رهبری در ابعاد تکامل یافته آن‌ها دانست؛ برخورداری این شهید از ویژگی‌های فردی مانند هوش و تاثیرگذاری و مانند آن، تعهد به هدف و همزمان ملاحظات انسانی در مورد پیروان، محبوبیت قابل توجه در بین پیروان و مردم، توسعه چشم انداز آرمانی جهانی در کنار عقلانیت، برخورداری از اراده قوی و همزمان فروتنی و در نهایت، جلب اعتماد نه تنها پیروان بلکه همه ذینفعان، به ترتیب وجود عناصری از نظریه‌های صفات رهبری، رفتار رهبری، رهبری تحول‌گرا، رهبری سطح پنج و نیز رهبری کارزماتیک اجتماعی را نشان می‌دهد.

۴. روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای و از نظر شیوه اجرا، کیفی است. جامعه آماری پژوهش را اظهار نظرهای خبرگان حکمرانی در حوزه‌های سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی درباره شهید قاسم سلیمانی از روز شهادت تا اولین سالگرد او تشکیل داده است. داده‌ها با کمک تکنیک تحلیل تم بررسی شده و الگوی پژوهش آشکار شده است. به مصداق فرمایش امام معصوم، علی(ع)، که فرمود «و تنها با

^{۳۲} McGregor

^{۳۳} Schindler & Thomas

^{۳۴} Socialized Charismatic Leadership

^{۳۵} Brown & Trevino

سخنانی که خدا درباره شایستگان بر زبان‌های بندگان خود روان می‌کند می‌توان به شایسته بودن آنان پی برد^{۳۶}» (نامه ۵۳ نهج البلاغه)، و به دلیل استناد به بنیان‌های نظری و تجربی پذیرفته شده و تبعیت از روش علمی در نگارش، این پژوهش ادعای روایی متون و روش بررسی را دارد. به علاوه، تبعیت از روش علمی، به انضمام روایت معقول، منطقی و باورپذیر از نقشه تم حاصل شده، گواه پایایی پژوهش است.

۵. یافته‌های تحقیق

پرسش اول: ابعاد الگوی رهبری شهید سلیمانی کدامند؟

از آنجا که براساس نظریه‌های رهبری، شهید قاسم سلیمانی، قطعاً از سطح رهبران تبدالی فراتر رفته، به ویژگی‌های او در این سطح رهبری پرداخته نمی‌شود. همانطور که در ادبیات مرور شده نیز عنوان شد، به طور پیش‌فرض، رهبران الهام‌بخش از همه شایستگی‌های رهبری تبدالی برخوردارند و سپس به سطحی فراتر ارتقا می‌یابند. بنابراین، برخورداری ایشان از مهارت‌های فنی، انسانی و ادراکی، توانایی کار با تیم‌ها، توانایی ایجاد انگیزه و شایستگی‌هایی از این دست، پذیرفته شده و انکارناپذیر است. در جدول ۱، به شایستگی‌های رهبری ایشان در سطح تبدالی یا عمل‌گرا، تنها اشاراتی شده است و نیازی به یادآوری نیست که از این دست نقل قول‌ها از زبان خبرگان نظامی، سیاسی، مدیریتی و حتی اهل هنر و فرهنگ، درباره این شهید بزرگ، کم نیستند.

جدول ۱: شایستگی‌های رهبری شهید سلیمانی در سطح رهبری تبدالی

ردیف	متن گزاره
۱	«سردار سلیمانی، دیپلمات و در حوزه سیاست داخلی و خارجی صاحب نظر و ایده پرداز بود» (مقدم فر، ۱۳۹۸)
۲	«حاج قاسم از معدود افرادی بود که دارای قدرت تدوین راهبرد دفاعی بود و با اشراف اطلاعاتی که داشت، راهبردها را تدوین می‌کرد و اهداف عالی را بر اساس آن ترسیم می‌کرد و بر مبنای آن طرح عملیاتی ارائه کرده و بعد از آن هم در میدان نبرد برنامه عملیاتی را اجرایی می‌کرد» (علوی، ۱۳۹۸).

۳۶ «وَأَنَّمَا يُسْتَدَلُّ عَلَى الصَّالِحِينَ بِمَا يُجْرَى اللَّهُ لَهُمْ عَلَى أَلْسِنِ عِبَادِهِ» (نامه ۵۳ نهج البلاغه)

۳	«سردار سلیمانی تنها یک فرمانده نظامی نبود، بلکه یک سیاستمدار نیز بود. او به خوبی از ویژگی‌های ملت‌ها و نیز مناطق مختلف منطقه آگاهی داشت» (رحال، ۱۳۹۹).
۴	گفت: حاج قاسم سلیمانی فرمانده‌ای دلسوز بود. حاج قاسم سلیمانی در واقع پدر معنوی مجاهدان بود. او هرگاه که در میدان نبرد حضور پیدا می‌کرد، در خط مقدم قرار می‌گرفت تا با دشمن مواجه شود (صفا، ۱۳۹۹).
۵	«سلیمانی - قدرتمندترین ژنرال خاورمیانه- اگرچه در میان مردم آمریکا عملاً ناشناخته است، اما در حقیقت تقریباً به تنهایی بخش گسترده‌ای از سیاست خارجی ایران را مدیریت می‌کند. وی در خارج از ایران هم خود را محرم اسرار رهبران سیاسی در دمشق، بیروت، بغداد و حتی مسکو کرده است» (صوفان، ۱۳۹۷).
۶	«سردار سلیمانی در ابعاد سیاسی و نظامی فردی نابغه بود؛ او یک سیاستمدار و در عین حال یک نظامی با تقوا طراح و آینده نگر و همچنین بسیار شجاع بود... سردار سلیمانی از بعد نظامی نابغه‌ای در طراحی و اجرای عملیات‌ها در صحنه‌های نبرد و هدایت جنگ‌های راهبردی بود» (حیدری، ۱۳۹۹).
۷	«قاسم سلیمانی بر جزئیات به میزان لازم تسلط داشت و وقتی از همکاران خود می‌خواست کاری را انجام بدهند، آنها می‌دانستند پشت این فرمان کوهی از تجربیات مفید و موفقیت است... شهید سلیمانی یک استراتژیست بود؛ به درستی می‌دانست نه منابع مالی، نه منابع انسانی و نه تکنولوژی مورد نیاز برای جنگ با این هیولا (آمریکا) را در اختیار ندارد... بنابراین به جای اینکه یک استراتژی منبع محور طراحی کند، سعی کرد یک استراتژی قابلیت محور طراحی کند... و استراتژی را به مغزها منتقل نمی‌کرد، بلکه به قلب‌ها انتقال می‌داد و این بالاترین هنر یک مدیر است... اما شهید سلیمانی بارها و به موقع استراتژی خودش را تغییر داد. هر چند که کلیت استراتژی او طی این سال‌ها تکامل یافت، اما به موقع نیز تغییر می‌داد... او می‌دانست چه وقت باید کلان فکر کند و چه وقت باید در کوچکترین کارها هم دخالت کند... او هم به موقع در میدان بود و هم به موقع در پشت پرده در حال مذاکره بود و هم به موقع در حال توسعه توانمندی‌های خودش بود...» (علوی‌راد، ۱۳۹۸).

در ادامه ابعاد الگوی رهبری شهید سلیمانی در سطحی فراتر از رهبری تبادل‌ی و به عنوان رهبری الهام‌بخش و اخلاقی، ارائه می‌شود.

بعد اول: ترسیم چشم‌انداز جهانی عاری از ظلم برای محور مقاومت: یکی از ابعاد اصلی رهبری الهام‌بخش، داشتن چشم‌انداز است؛ چشم‌اندازی مطلوب و

ایده‌آل و البته مشترک (کانگر و کانگو^{۳۷}، ۱۹۸۸، ص ۹۴؛ اولیو و بس، ۲۰۰۲ و ۱۹۹۴). هرچه این چشم‌انداز از سوی پیروان مقبولیت بیشتری پیدا کند و پیروان بیشتری آن را ایده‌آل ادراک کنند؛ یا به عبارت ساده تر، هرچه آرمان‌هایی که یک رهبر در قالب چشم‌انداز به آن‌ها نظر دارد، از آرمان‌های شخصی فراتر رفته و به عنوان آرمان‌های بشریت، برای جامعه بزرگ‌تری به لحاظ معیارهای انسانی، مقبولیت داشته باشد، دامنه تاثیرگذاری رهبر از مرزهای جغرافیایی، فرهنگی، نژادی و... فراتر خواهد رفت. در مورد شهید قاسم سلیمانی، شواهد نظری و عملی بسیاری وجود دارد که غیرشخصی بودن آرمان و چشم‌انداز او را آشکار می‌سازد. به جرأت می‌توان گفت که چشم‌انداز او، جهانی عاری از ظلم برای همه انسان‌ها بود. «حاج قاسم شخصیت جهانی بود؛ وجودش مرزها را درنوردیده بود و الگویی برای مردم آزادی‌خواه و نماد مقاومت در مقابل خون‌خواران جهان‌خوار شده بود» (حسینیان، ۱۳۹۸). «سردار سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی نماد حمایت از مظلومان و مبارزه با تروریسم در عالم است... اگر بخواهیم فهرستی از نمادهای مبارزه با تروریسم در دنیا تهیه کنیم، بی‌تردید نام حاج قاسم در راس این فهرست است» (رئیس‌سی، ۱۳۹۸). او «نماد ظلم‌ستیزی و استکبارزدایی برای تمام آزادی‌خواهان جهان است» (جعفری، ۱۳۹۸؛ باقری، ۱۳۹۸، شهبازی، ۱۳۹۸؛ رضوانی، ۱۳۹۸). «او برای دفاع از حقانیت و گسترش آزادی‌خواهی جنگید» (رضوانی، ۱۳۹۸) و «اسوه مبارزه با ظلم و ستم استکبار جهانی و صهیونیسم بین‌الملل و مدافع مظلومین، مستضعفین، آزادی‌خواهان و عدالت‌جویان جهان و چهره بین‌المللی مبارزه با تروریسم و داعش است» (ولایتی، ۱۳۹۸).

بعد دوم: تعهد به ارزش‌های انسانی (پایبندی به حفظ کرمت انسانی، ظلم‌ستیزی و آزاد‌یخواهی در جریان مقاومت): رهبران الهام‌بخش، با بکارگیری ارزش‌ها و عقاید مورد احترام پیروان، پیامی را خلق می‌کنند و به گونه‌ای آن را بیان می‌کنند که تعهد پیروان را جلب نموده و انگیزه فوق‌العاده‌ای برای دستیابی به اهداف در آن‌ها ایجاد می‌کنند (کانگر، ۱۹۹۱). ترکیب اخلاقیات در چنین سبک رهبری، به پیدایش ایده «رهبری کاریزماتیک اجتماعی»^{۳۸} منجر شده است؛ رهبری‌ای که به جای ارزش‌های خودمحور، دربرگیرنده ارزش‌های دیگرمحور بوده و از سوی رهبرانی

دنبال می‌شود که خود الگوی اخلاقی هستند (براون و تروینو، ۲۰۰۶، ص ۹۵۸). هرچه ارزش‌هایی که یک رهبر به آن‌ها پایبند است، با فضیلت‌های اخلاقی و انسانی جهانشمول، انطباق بیشتری داشته باشد، مرزهای بیشتری به لحاظ جغرافیایی، فرهنگی، نژادی و... درخواهد نوردید. ارزش‌هایی که شهید سلیمانی آن‌ها را محور فعالیت‌های خود قرار داده و مسیر تحقق اهداف را بر اساس آن می‌پیمود، نه ارزش‌هایی برآمده از سلیقه و خواست خود او، بلکه ارزش‌های انسانی و جهانشمول بود؛ آزادی‌خواهی (رضوانی، ۱۳۹۸؛ ولایتی، ۱۳۹۸؛ حسینیان، ۱۳۹۸). ظلم‌ستیزی (جعفری، ۱۳۹۸؛ باقری، ۱۳۹۸، شهبازی، ۱۳۹۸؛ رضوانی، ۱۳۹۸) و حفظ کرامت انسانی (امینی، ۱۳۹۸)، مهمترین ارزش‌هایی بودند که او آن‌ها را محور فعالیت‌های خود برای تحقق آرمان‌هایش قرار داده بود. «او به دنبال رعایت کرامت انسانی و رهایی همه انسان‌ها با هر دین و نژادی از ظلم بود... یک‌بار که در میان رزمندگان جبهه مقاومت سخن می‌گفت، دستور داد که دوربین فیلم‌برداری خاموش شود. آنگاه خطاب به رزمندگان گفت: «بچه‌ها، سه هزار زن ایزدی اسیر داعش هستند که ما در قبال آن‌ها مسئولیم.» ایزدی‌ها قرابت دینی و ملی با ما ندارند، اما حاج قاسم دغدغه کرامت انسانی داشت... وقتی رزمندگان مقاومت، کلیسایی را که توسط تروریست‌ها در ناحیه برطله در استان نینوا بسته شده بود، بازگشایی کردند، یکی از خواهران مسیحی این عبارت را بر دیوار نوشت: «ای روشنی چشم‌ها، ای مریم پاک! آسوده بخواب که هرگز مسیح دوباره به صلیب کشیده نخواهد شد زیرا که فرزندان زهرا آمده‌اند» (امینی، ۱۳۹۸). به اعتقاد او «هیچ چیزی بالاتر از حفظ کرامت انسان نیست... همه دفاع‌ها برای حریم انسانیت بوده... اخلاق و خدمت به مردم مهم ترین بخش اساسی عرفان است... در حال حاضر بسیاری اصرار می‌کنند که برای دفاع از حریم اهل بیت به سوریه اعزام شوند، اما خوزستان در این حادثه (سیلاب بهار سال ۱۳۹۸) مکانی برای دفاع از حرم است، زیرا دفاع از حرم چه چیزی بالاتر از این نیست که کرامت یک انسان را حفظ کنید تا از خانه اش آواره نشود یا اینکه در اردوگاه‌ها کرامتش حفظ شود» (سلیمانی، ۳۹، ۱۳۹۸). «او برای دفاع از حقانیت و گسترش آزادی‌خواهی جنگید» (رضوانی، ۱۳۹۸) و «نماد ظلم‌ستیزی و استکبارزدایی برای تمام آزادی‌خواهان جهان است» (جعفری، ۱۳۹۸؛ باقری، ۱۳۹۸، شهبازی، ۱۳۹۸؛ رضوانی، ۱۳۹۸؛ ولایتی، ۱۳۹۸).

بعد سوم: استقلال و خودباوری پیروان و تکیه بر ظرفیت‌های بومی محور مقاومت؛ رهبران تحول‌گرا، پیروان خود را توسعه می‌دهند (دفت^{۴۰}، ۱۳۹۸)؛ آن‌ها همچنین تلاش زیادی می‌کنند تا استانداردهای بالای مسئولیت اخلاقی را در پیروان ایجاد کنند (برنز، ۱۹۷۸). هرچه رهبر بر خودباوری و توانمندسازی پیروان بیشتر سرمایه‌گذاری کند و آن‌ها را کمتر به خود، دستور و اطاعت نیازمند سازد، بهتر می‌تواند تداوم حرکت در مسیر چشم‌انداز را حتی تا نسل‌های بعد هم تضمین کند. حاج قاسم، رهبری است که به شدت بر ایجاد خودباوری در پیروان خود تاکید داشت. او در افراد و گروه‌هایی این ایمان به خود را ایجاد کرد که در تصور خیلی‌ها نمی‌گنجید. «خیلی از بچه‌های لشکر حاج قاسم در طول عمرشان آب ندیده بودند، اما با آموزش و تمرین به غواصانی ماهر تبدیل شدند... معتقد بود خواستن توانستن است. این روحیه او باعث شد که پس از دفاع مقدس، وقتی فرماندهی سپاه در جنوب شرق کشور را عهده‌دار شد، به بهترین وجه امنیت را بومی کند» (امینی، ۱۳۹۸). «حاج قاسم هیچ وقت احساس ضعف و نتوانستن نداشت و عبارت ما می‌توانیم در وجودش متجلی بود... چه کسی فکر می‌کرد تیر و کمان فلسطینیان تبدیل به فشنگ شود. یا چه کسی فکر می‌کرد حزب الله ۳۳ روز مقاومت کند» (علوی، ۱۳۹۸). «عمل سردار شهید سلیمانی اعتماد و خودباوری را به مردم مسلمان منطقه به‌ویژه لبنان و فلسطین بازگرداند» (اژدری، ۱۳۹۹). «نتیجه اقدامات سردار سلیمانی، دمیدن روح اعتماد به نفس، امید و خودباوری ملت‌های مسلمان برای رهایی از تحقیر تاریخی و کسب عزت، شرف و هویت اسلامی آنان بود» (ولایتی، ۱۳۹۸). «با تقویت خودباوری از جانب سردار دل‌ها، اکنون کشوری همانند سوریه به این باور رسیده که می‌تواند از حالت تدافعی خارج شده و به شیوه هجومی عمل کنند... حاج قاسم روح رزمندگان سوریه را آزاد و شکوفا کرد» (امینی، ۱۳۹۹). «ژنرال سلیمانی نه تنها در سوریه و عراق رشادت‌های بسیاری برای ریشه کن کردن تروریست‌ها از خود نشان داد، بلکه با اقتدار خود، ما روس‌ها را نیز در مواقع حساس برای مبارزه با تروریست‌ها یاری کرد» (یوگنی گونچاروف، ۱۳۹۹). نکته جالب و قابل توجه در رهبری شهید سلیمانی این است که به جای حمایت مادی و فیزیکی از جبهه مقاومت، به شدت بر توسعه توانمندی‌های آنان تاکید داشت و به عبارتی، به جای دادن ماهی، ماهیگیری یادشان می‌داد؛ «استفاده از ظرفیت‌های اعتقادی، ایدئولوژیک و سیاسی مردم جغرافیای

محور مقاومت با هر مذهب و قومیتی مورد تاکید سردار شهید سلیمانی بود» (اژدری، ۱۳۹۹).

بعد چهارم: قطع وابستگی به پاداش بیرونی و تکیه بر انگیزه درونی:

رهبران تحول‌گرا به وضوح انتظارات فراتر از سطح معمول را از پیروان خود مطرح می‌کنند و با بیان ساده اهمیت اهداف و استفاده از نمادها، تلاش پیروان را متمرکز می‌کنند (بس، ۱۹۹۰). آن‌ها با ایجاد چالش برای پیروان و شور و شوق و خوش‌بینی، موجب انگیزش می‌شوند (بس، ۱۹۹۸، ص ۵). هرچه رهبران برای تحقق آرمان‌ها، بر انگیزه‌های درونی بیشتر تکیه کنند، پیروان مشتاق‌تری خواهند داشت که داوطلبانه و خالصانه به آرمان خدمت خواهند کرد. تکیه بر انگیزه‌های بیرونی کار رهبران تبدالی است؛ آنجا که با پاداش مشروط، پیروان خود را برای هدف برمی‌انگیزانند (رابینز و جاج، ۱۳۹۷، ص ۴۳۹). رهبران الهام‌بخش، به پیروانی نیاز دارند که بر انگیزه‌های درونی متکی باشند، چرا که آن‌ها انتظاراتی ورای عملکرد معمول از پیروان خود دارند (بس، ۱۹۹۰). پیروان شهید سلیمانی در جبهه مقاومت و دفاع از حرم نیز، با چنین انگیزه‌ای پای در این راه گذاشته‌اند. «تنها انگیزه شهدای مدافعان حرم، معنوی و خدایی است» (بنی‌هاشمی، ۱۳۹۶). «برخی می‌گویند ایران به مجاهدان پول داده، این دروغ محض است؛ مسلمانان به عشق حضرت زینب (ص) و حضرت رقیه (ص) پیشگام بودند و مادیات در موضوع مقاومت و ایثار هرگز دخیل نبوده است» (حاج باقری، ۱۳۹۹). «شهدای مدافع حرم با انگیزه الهی رهسپار شدند» (گرگی‌زاده، ۱۳۹۶). شهید سلیمانی خودش، ۲۲ سال، فرمانده نیروی قدس بود اما حتی «یک ریال یا یک دلار حق ماموریت نگرفت» (شیرازی، ۱۳۹۸).

بعد پنجم: خلوص و ثبات حاج قاسم در رفتار و الگوی عملی یا تجسم

ارزش‌ها بودن: یکی از حقایق موفقیت در رهبری اخلاص است. هرچه رهبر خالصانه‌تر برای آرمان‌هایش تلاش کند و هزینه‌های روانی، مالی و حتی جانی بیشتری برای آن بپردازد، اعتماد بیشتری در پیروان به آرمان و مسیرش ایجاد خواهد کرد. این موضوع چنان اهمیت دارد که خداوند هم وقتی قصد دارد از حقانیت پیامبرانش دفاع کند به بی‌مزد بودن رسالت آن‌ها استناد می‌کند. در واقع، نخستین نشانه صدق پیامبران این است که هیچ منفعت مادی در دعوتشان ندارند، نه از مالی می‌خواهند، و نه جاه و مقام، و نه حتی تشکر و سپاسگزاری و نه هیچ اجر و پاداش دیگری. این همان چیزی است که بارها در آیات قرآن در مورد انبیای بزرگ به

عنوان نشانه‌ای از اخلاص قلب پیامبران روی آن تکیه شده است. تنها در سوره شعرا پنج بار جمله «و ما اسئلكم علیه من اجر» تکرار شده و جز آن در آیات بسیاری از قرآن کریم، برای اخلاص انبیاء با همین موضوع استدلال شده است (سوره یوسف، آیه ۱۰۴؛ سوره فرقان، آیه ۵۷؛ سوره یس، آیه ۲۱). «تمام کسانی که حاج قاسم سلیمانی را دیده بودند، بر این امر تاکید می‌کردند که او مخلص بود و فقط خدای خودش را در نظر می‌گرفت» (علوی‌راد، ۱۳۹۸). «حاج قاسم خودش را وقف آزادی سرزمین‌های اشغال توسط داعش کرد» (خبرگزاری شبستان، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸). «تمام وجود شهید سلیمانی، شبانه روز وقف دفاع از مردم مظلوم و تحت ستم دنیا و مورد احترام مظلومان عالم بود» (رئیزی، ۱۳۹۸). «اخلاص شهید قاسم سلیمانی موجب شده که همه دل‌ها متوجه او و فداکاری‌هایش شوند و این سردار بزرگ اسوه مقاومت فقط خدا را می‌دید و از غیر خدا دل‌کنده بود» (مقدم‌فر، ۱۳۹۸). «سردار شهید قاسم سلیمانی همه عمر خود را به جهاد در راه خدا گذراند. شهادت پاداش تلاش بی‌وقفه او در همه این سالیان بود» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳). خلوص این شهید، راز محبوبیت او در بین مردم و وفاداری سربازان مقاومت به راهش بود؛ «می‌شود یک شخصیت، فروتن و بی‌حاشیه باشد، درباره بسیاری از مسائلی که همه دغدغه اظهار نظر درباره آن دارند اظهار نظر نکند، کار بی‌منت و سخاوتمندانه انجام دهد، تنها رضایت خدا را مدنظر داشته باشید و اینطور خداوند صدق در رفتار او را با مهری عمیق در دل همه مردم نگذارد!» (میرکریمی، ۱۳۹۸).

«ثبات» به معنای عدم تناقض بین حرف و عمل (مک‌گریگور، ۱۹۶۷، ص ۱۶۴)، یکی از ارکان اصلی اعتماد است و رهبری بدون اعتماد نمی‌تواند وجود داشته باشد. هرچه رهبر در مسیر خود ثبات بیشتری داشته باشد و تناقض کمتری بین حرف و عمل او بروز کند، باور پیروان به آرمان‌ها را تقویت خواهد کرد. شهید سلیمانی «دنبال این بود که مردم را در مسیر درست قرار دهد؛ لذا شعار نمی‌داد، بلکه حرف و عملش یکی بود» (شیرازی، ۱۳۹۸). معمولاً «حرف زیاد زده می‌شود، اما ایشان حرف نمی‌زد، بلکه عمل می‌کرد و تماماً باران بود، نه صرفاً رعدوبرق» (افروغ، ۱۳۹۸)، «او اهل حرف زدن و وعده دادن دروغین نبود، هر حرفی که می‌زد به آن عمل می‌کرد» (علی‌اکبری، ۱۳۹۸). «او به شدت از ریا و خودنمایی پرهیز می‌کرد. بود و نمود او یکی بود؛ آن‌گونه می‌نمود که بود و در طریق اخلاص ثابت‌قدم بود» (دبیرخانه

شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۹۸). «چه باک از سر و تیغ و خنجر، که در پای عهد، شهیدان نه با حرف، با جان عمل می‌کنند» (ناصری، ۱۳۹۸).

پرسش دوم: ویژگی‌های مکتب سلیمانی کدامند؟

آنگونه که در تعریف مفهوم مکتب قبلاً اشاره شد، به نظر می‌رسد واژه مکتب وقتی به کار می‌رود که یک مجموعه منسجم فکری و رفتاری، در یک حوزه معین، از آزمون عملی در دنیای واقعیت سربلند بیرون می‌آید و می‌تواند به عنوان شیوه‌ای اثربخش برای همان حوزه، مبنای اندیشه و رفتار قرار گیرد. سبک رهبری شهید سلیمانی، از چنان جامعیتی برخوردار است که می‌تواند الگوی عملی برای رهبران جامعه اسلامی ما باشد و تأثیرات عمیقی که بر مردم گذاشته، گواهی بر این مدعا است.

و اما مکتب شهید سلیمانی؛ اگر رهبران چنان عمل کنند که پیروان آن‌ها: به جای آرمان‌های شخصی رهبر، شیفته آرمان‌های بشری شوند؛ به جای ارزش‌های سلیقه‌ای رهبر، پایبند ارزش‌های اخلاقی جهانشول شوند؛ به جای تکیه به رهبر به خودشان و توانایی‌هایشان باور پیدا کنند؛ به جای وابستگی به پاداش‌های بیرونی، بر انگیزه‌های درونی تکیه کنند؛ و در نهایت به عنوان رهبر، چنان مخلصانه در راه تحقق آرمان خود بکوشند که تجسم ارزش‌هایی شوند که مدعی آن‌اند، بدون تردید این اطمینان را ایجاد می‌کنند که آرمان‌شان حق است؛ چنین رهبرانی به نسبت نزدیکی به این معیارها، ماندگاری راهشان [و حتی ماندگاری خودشان] را تضمین خواهند نمود. در این صورت، با فقدان چنین رهبری، راه او ادمه می‌یابد و می‌توان واژه مکتب را درباره مجموعه اندیشه‌ها و رفتار او بکار برد. شهید قاسم سلیمانی، با رهبری جبهه مقاومت، چنان اثربخش عمل کرد که دیگر نمی‌توان او را به چشم یک فرد نگریست، بلکه او باید به چشم یک مکتب و یک راه نگریسته شود. اگرچه هدف از ترور شهید سلیمانی، در هم شکستن جبهه مقاومت و بازداشتن پیروان او از راهی بود که او در پیش گرفته بود، اما از پس طرح به ظاهر ساختارشکن و راهبردی، چیزی که رخ نمود، مکتبی بود با تداوم راه این شهید در سه سطح فرد، ساختار و فرهنگ، نمود پیدا می‌کند:

ویژگی فردی؛ در سطح فردی، شهید سلیمانی نه تنها الهام‌بخش تمام نیروهای جهادی است که در جبهه مقاومت فعالیت می‌کنند، بلکه، او به مراد و مقتدای جمع

کثیری از افراد عادی در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و در گروه‌های مختلف سنی تبدیل شده است. «حاج قاسم آنقدر شخصیت تاثیرگذاری بود که بی‌حجاب، باحجاب، چپ، راست، پیر، جوان، زن و مرد همه از شهادت او اظهار تاسف می‌کنند. حتی آنهایی که گرایش اسلامی ندارند از نبود حاج قاسم ناراحت هستند» (اله‌مردای، ۹۸/۱۰/۱۸)؛ قاسم سلیمانی، با شهادتش، تداوم راه مقاومت را بیمه کرد و به تعداد ظلم سیزان عالم، تکثیر شد. «با رفتن او به حول و قوه‌ی الهی کار او و راه او متوقف و بسته نخواهد شد... او را به چشم یک فرد نگاه نکنیم... به چشم یک مکتب، یک راه، یک مدرسه درس‌آموز، نگاه کنیم» (بیانات رهبری؛ ۱۳۹۸/۱۰/۲۷). نوجوانانی که عکس سردار سپهد سلیمانی را بر پیراهن خود آویزان کردند به دشمنان می‌گویند «اگر قاسم سلیمانی را از ما گرفتید به یاد داشته باشید قاسم‌های دیگر در راهند» (خبرگزاری ایلنا، ۱۳۹۸)، «هر ایرانی انقلابی و هر کودک خفته در گهواره در منطقه، راه پرافتخار و هدف درخشان شهید حاج قاسم سلیمانی را با مباهات و آرزو ادامه خواهد داد» (محمدی لائینی و حسین‌زادگان، ۱۳۹۸).

ویژگی ساختاری؛ رهبری او الهام‌بخش خودباوری گروه‌های به ظاهر ناتوانی بوده که خود را از مقابله با تروریست‌ها و متجاوزان عاجز می‌دیدند، اما اکنون، با تکیه بر ظرفیت‌ها خود، جبهه مقاومت را حفظ کرده‌اند؛ «با تلاش‌های خستگی‌ناپذیر او، جبهه مقاومت به انسجام و یکپارچگی رسیده و مطمئناً بعد از شهادت این سردار ایثارگر و محبوب جبهه مقاومت به صورت یکپارچه به مقابله با دشمنان می‌پردازند و در راستای مبارزه با استکبار جهانی فعالیت می‌کند» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳). «امروز جبهه مقاومت در یمن، عراق، سوریه، پاکستان و افغانستان بسیار منسجم شده است... انسجام و یکپارچگی جبهه مقاومت مرهون تلاش‌های شهید حاج قاسم سلیمانی است» (سلیمی، ۱۳۹۸). «ایجاد شبکه به هم پیوسته مقاومت در دنیای اسلام آن هم در مقابل شیاطین مستکبر عالم، کار ساده‌ای نیست و نیازمند حضور انسان‌های بزرگی چون حاج قاسم سلیمانی است» (میرباقری، ۱۳۹۸). «شهید سلیمانی توانست انسجامی بین‌المللی میان دل‌های آماده و مجاهدان در راه خداوند ایجاد کند» (سلیمی، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸). «ترور شهید سلیمانی، موجب متحد شدن دنیای شیعه در حمایت از مقاومت شد» (نشریه آمریکایی نشنال اینترست، به نقل از مشرق نیوز، ۹۸/۱۱/۲۰). «ترور ژنرال سلیمانی، موجب تقویت محور مقاومت در منطقه شده است» (نشریه آمریکایی نشنال اینترست، به نقل از مشرق نیوز،

۹۸/۱۱/۲۰)؛ «همهٔ دوستان و نیز همهٔ دشمنان، بدانند خط جهاد و مقاومت با انگیزهٔ مضاعف ادامه خواهد یافت و پیروزی قطعی در انتظار مجاهدان این راه مبارک است» (بیانات رهبری، ۱۳/۱۰/۱۳۹۸).

ویژگی فرهنگی و اعتقادی؛ حاج قاسم چنان نفوذی در قلب‌های آحاد مردم پیدا کرده که جهانی یکپارچه در غمش اندوهگین و سیاه‌پوش شدند و تشییع جنازه‌اش را به باشکوه‌ترین بدرقه یک رهبر در تاریخ تبدیل کردند. پویش «من قاسم سلیمانی هستم»، نه سن می‌شناسد، نه جنس، نه نژاد و نه مرز. «شهید سلیمانی چهره بین‌المللی مقاومت است» (بیانات رهبری، ۱۳/۱۰/۱۳۹۸). «دولتمردان آمریکایی بر این باور مصمم بودند که با شهادت سردار قاسم سلیمانی پرونده مجاهدت‌های جبهه مقاومت در منطقه برای همیشه بسته خواهد شد، اما... شهادت حاج قاسم سلیمانی منجر به گسترش فرهنگ مقاومت، ایثار، شجاعت، از خودگذشتگی و شهادت‌نه تنها در ایران اسلامی بلکه در سراسر جهان شد» (کمالی‌پور، ۱۳۹۹). «مجاهدت خالصانه حاج قاسم در راه خدا... از او اسوه‌ای ماندگار و مکتبی زنده و جامع پیش روی ملت‌ها قرار داده است و حضور حیرت‌آور مردم ایران و جهان در مراسم تشییع او، اعلام پایبندی به مکتب سلیمانی بود» (مشرق نیوز، ۲۰/۱۱/۱۳۹۸). «تا ابد مردم جهان از او به عنوان یک الگوی کامل و مجاهد یاد خواهند کرد» (خبرگزاری شبستان، ۱۸/۱۰/۱۳۹۸). «دشمنان تصور می‌کنند اگر حاج قاسم نباشد، پرچم مقاومت و دفاع از امنیت مردم منطقه به زمین می‌ماند در حالی که این خیال باطلی است، زیرا پرچم مقاومت، همچنان برافراشته است و مردم عراق، یمن، فلسطین، لبنان، سوریه و به طور کلی مظلومان امت اسلامی، خودشان مدافع حرکت انقلابی خود خواهند بود... نسل جوان کشورهای منطقه رویش‌هایی هستند که جبهه‌ای بسیار محکم در مقابل آمریکا و تروریسم ایجاد خواهند کرد» (رئیس‌ی، ۱۳۹۸). «شهادت سردار سلیمانی، همچون حیاتش محور وحدت همه مقاومتیان خواهد شد» (حسینیان، ۱۳۹۹).

پرسش سوم: مکانیزم شکل‌گیری مکتب سلیمانی، براساس الگوی

رهبری او چگونه است؟

چشم‌انداز انسانی، حرکت جمعی، تلاش گسترده: حاج قاسم، آرمان جهانی عاری از ظلم را برای همه انسان‌ها در سر داشت و همین امر او را به یک شخصیت

بین‌المللی تبدیل نموده بود و موجی از حرکت‌های ظلم‌ستیزانه را در سراسر عالم شکل داد. نفوذ دامنه‌تاثیر او به خارج از مرزهای جغرافیایی، فرهنگی و نژادی، موجب شده تا تلاش‌ها برای تحقق آرمان این رهبر بزرگ، در سطحی وسیع و گسترده و در یک حرکت جمعی صورت گیرد. وصف‌هایی چون «شخصیت جهانی» (حسینیان، ۱۳۹۸)، «نماد ظلم‌ستیزی و استکبارزدایی برای تمام آزادی‌خواهان جهان» (جعفری، ۱۳۹۸؛ باقری، ۱۳۹۸، شهبازی، ۱۳۹۸؛ رضوانی، ۱۳۹۸)، و «مدافع مظلومین، مستضعفین» (ولایتی، ۱۳۹۸)، به خوبی بیانگر این محتوا است. و این یک حقیقت است که هرچه آرمان‌هایی که یک رهبر در قلب چشم‌انداز به آن‌ها نظر دارد، از آرمان‌های شخصی فراتر رفته و به عنوان آرمان‌های بشریت، برای جامعه بزرگتری به لحاظ معیارهای انسانی، مقبولیت داشته باشد، از مرزهای جغرافیایی، فرهنگی، نژادی و... فراتر خواهد رفت. ارادت ابراز شده به این شهید در سراسر عالم، به خوبی نشانگر «حرکت جمعی» و نوید دهنده «تلاش گسترده» در سراسر دنیا برای آرمان او است؛ «آزادگان جهان از عراق و کشمیر و لبنان، تا اروپا و آمریکای لاتین حضوری مثال‌زدنی داشتند و تظاهرات ضدجنگ، ۱۲۰ شهر آمریکا را فرا گرفت» (مشرق نیوز، ۱۳۹۸/۱۱/۲۰).

تعهد به ارزش‌های انسانی، پذیرش همگانی، تلاش چندوجهی: ارزش‌هایی که شهید سلیمانی آن‌ها را محور فعالیت‌های خود قرار داده و مسیر تحقق اهداف را بر اساس آن می‌پیمود، نه ارزش‌هایی برآمده از سلیقه و خواست خود او، بلکه ارزش‌های انسانی و جهانشمول بود؛ آزادی‌خواهی (رضوانی، ۱۳۹۸؛ ولایتی، ۱۳۹۸؛ حسینیان، ۱۳۹۸)، ظلم‌ستیزی (جعفری، ۱۳۹۸؛ باقری، ۱۳۹۸، شهبازی، ۱۳۹۸؛ رضوانی، ۱۳۹۸) و حفظ کرامت انسانی (امینی، ۱۳۹۸)، مهمترین این ارزش‌ها بودند. «قاسم سلیمانی سعی نمی‌کرد وفاداری افراد را نسبت به خودش جذب کند، بلکه سعی می‌کرد وفاداری آنها را نسبت به آرمان‌ها و ارزش‌های متعالی ایجاد کند» (علوی‌راد، ۱۳۹۸). این یک حقیقت است که هرچه ارزش‌هایی که یک رهبر به آن‌ها پایبند است، با فضیلت‌های اخلاقی و انسانی جهانشمول، انطباق بیشتری داشته باشد، مرزهای بیشتری در خواهد نوردید و «پذیرش همگانی» خواهد یافت. پذیرش همگانی ارزش‌های این شهید، نوید دهنده «تلاش چندوجهی» نسل‌ها و گروه‌های مختلف در عرصه‌های گوناگون است؛ تلاش «در عرصه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی در جامعه» (زینلیان، ۱۳۹۸)، با دیدگاه سیاسی «فراجناحی» (کنعانی، ۱۳۹۸) و در بین نسل‌های مختلف؛ «شاید نزدیک به

چهار نسل در مانور بزرگ پیکر شهدای مقاومت حضور داشتند» (کنعانی، ۱۳۹۸) و نخبگانی از همه عرصه‌ها، به مقام او ابراز ارادت نموده و تداوم راهش را فریاد زدند.

استقلال و خودباوری پیروان، حرکت آگاهانه، تلاش هدفمند: ایجاد خودباوری و تکیه بر توان، ظرفیت‌ها و نقاط قوت خود، مهمترین جهتگیری حاج قاسم در ارتباط با محور مقاومت است (امینی، ۱۳۹۸). این یک واقعیت است که هرچه رهبر بر خودباوری و توانمندسازی پیروان بیشتر سرمایه‌گذاری کند و آن‌ها را کمتر به خود، دستور و اطاعت نیازمند سازد، بهتر می‌تواند تداوم حرکت در مسیر چشم‌انداز را حتی تا نسل‌های بعد هم تضمین کند؛ وقتی رهبری بتواند نیروهایی تربیت کند که به جای اتکا به دیگران به توان خود ایمان بیاورند و به جای وفاداری به شخص، به آرمان و ارزش‌ها وفادار بمانند، با ممانعت از هر نوع تبعیت کورکورانه و تقلید طوطی وار، تداوم «حرکت آگاهانه» و «تلاش هدفمند» آن‌ها را تضمین نموده است؛ «با تقویت خودباوری از جانب سردار دل‌ها، اکنون کشوری همانند سوریه به این باور رسیده که می‌تواند از حالت تدافعی خارج شده و به شیوه هجومی عمل کنند.» (امینی، ۱۳۹۹).

تکیه بر انگیزه‌های درونی، حرکت داوطلبانه، تلاش ورای انتظار: وقتی پای جان در میان است، واقعاً وعده کدام پاداش دنیایی می‌تواند کسی را به تلاش ترغیب کند؟! پس با هیچ منطقی سازگار نیست که پیروان شهید سلیمانی در جبهه مقاومت و دفاع از حرم را انگیزه‌های مادی به میدان کشانده باشد؛ «مادیات در موضوع مقاومت و ایثار هرگز دخیل نبوده است» (حاج باقری، ۱۳۹۹). مقاومت، تنها و تنها با «انگیزه‌های معنوی و خدایی» (بنی‌هاشمی، ۱۳۹۶؛ گرجی‌زاده، ۱۳۹۶)، پیش می‌رود. بنابراین، «حرکت داوطلبانه» و «تلاش ورای انتظار» تنها از کسانی بر می‌آید که اشتیاقی درونی دارند و هرچه رهبران بر این انگیزه‌ها بیشتر تکیه کنند، پیروان مشتاق تری خواهند داشت که خالصانه به آرمان خدمت خواهند کرد.

خلوص و ثبات، اثبات حقانیت راه، تلاش پیوسته: امام علی (ع) فرموده: «هرکس که خود را برای مردم به پیشوایی برافرازد، بر او بایسته است پیش از آموزش دادن به دیگری به آموزش خود بپردازد، و پیش از فرهیخته ساختن به زبان، با شیوه رفتار به فرهیختگی دست یازد؛ و آموزگار و فرهیختار خویش، به گرمی داشت

سزاوارتر است از فرهیختار مردم و آموزگارشان^{۴۱}» (حکمت ۷۳، نهج البلاغه). شهید سلیمانی، به معنای واقعی، مصداق این کلام بود؛ او «اهل حرف زدن و وعده دادن دروغین نبود، هر حرفی که می‌زد به آن عمل می‌کرد» (علی‌اکبری، ۱۳۹۸). «بود و نمود او یکی بود و در طریق اخلاص ثابت‌قدم بود». دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۹۸). هرچه رهبر خالص‌تر برای آرمان‌هایش تلاش کند و هزینه‌های روانی، مالی و حتی جانی بیشتری برای آن بپردازد، اعتماد بیشتری در پیروان به آرمان و مسیرش ایجاد خواهد کرد و نیز هرچه رهبر در مسیر خود ثبات بیشتری داشته باشد و تناقض کمتری بین حرف و عمل او بروز کند، با «اثبات حقانیت»، باور پیروان به آرمان‌ها را تقویت خواهد کرد. به این ترتیب، رهبر بدون آنکه واقعاً بخوهد یا قصدی داشته باشد، آرمان و مسیر خود را ماندگار خواهد کرد. وجود شواهد تاریخی در دنیای مذهب، سیاست و اجتماع می‌تواند بر این صحت این ادعا دلالت کند. به طور مثال، عدالت به عنوان یک آرمان مطلوب بشری، راز ماندگاری رهبران بزرگی چون امام علی(ع) در بین رهبران مذهبی و مثلاً، مارتین لوترکینگ در بین رهبران سیاسی جهان است. خلوص این رهبران برای تحقق آرمان‌شان و در نهایت وقف کردن خودشان در این مسیر تا ابد اطمینان بخش پیروانی است که همان آرمان را خواهانند و «تلاش پیوسته» را تضمین می‌کند.

۶. نتیجه‌گیری

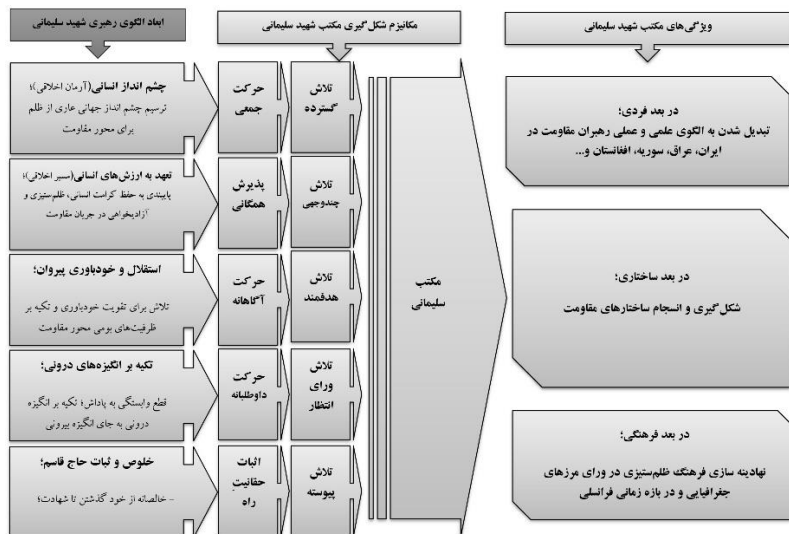
در طول تاریخ، همواره وجود افرادی با طمع دست‌اندازی به داشته‌های دیگران، سبب شده دست‌تعدی به حقوق مسلم دیگران دراز کنند. در چنین شرایطی فقدان عزت نفس و خودباوری مظلومین می‌تواند چنان متعديان را گستاخ کند که به مرور زمان، تعدی به حقوق دیگران را حق خود بیندارند. از طرفی نیز، اقدام عملی برای مقابله با ظلم، به رهبرانی آگاه و مقتدر نیازمند است. قاسم سلیمانی از چهره‌های موفق رهبری مقاومت در عرصه بین‌المللی بود و تداوم راه مقاومت، مستلزم وجود چنین افرادی است. در این راستا این پژوهش با هدف تئوریزه نمودن الگوی رهبری شهید سلیمانی از فرماندهی مقاومت، تا شکل‌گیری مکتب سلیمانی انجام شد تا ابعاد الگوی رهبری شهید سلیمانی، ویژگی‌های مکتب سلیمانی و مکانیزم شکل‌گیری این مکتب را براساس الگوی رهبری او و براساس دیدگاه خبرگان حکمرانی در حوزه‌های

۴۱ مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ اِمَامًا فَعَلَيْهِ اَنْ يُّدَّأَ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ، وَلَيْكُنْ تَادِيَهُ بِسِرِّهِ قَبْلَ تَادِيَةِ بِلْسَانِهِ، وَ مَعْلَمُ نَفْسِهِ وَ مَوْدِبُهَا اَحَقُّ بِالْاِجْلَالِ مِنْ مَعْلَمِ النَّاسِ وَ مَوْدِبِهِمْ (حکمت ۷۳ نهج البلاغه).

سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی، تصویرپردازی و تدوین کند. نتایج پژوهش نشان داد که الگوی رهبری شهید قاسم سلیمانی، دارای ابعاد پنج‌گانه به این شرح است:

- ترسیم چشم‌انداز جهانی عاری از ظلم؛
- تعهد به ارزش‌های انسانی؛
- استقلال و خودباوری پیروان و تکیه بر ظرفیت‌های بومی؛
- قطع وابستگی به پاداش بیرونی و تکیه بر انگیزه درونی پیروان؛
- خلوص و ثبات در رفتار و الگوی عملی یا تجسم ارزش‌ها بودن.

این ابعاد، از طریق ایجاد حرکت جمعی، پذیرش همگانی، حرکت آگاهانه، حرکت داوطلبانه و اثبات حقانیت راه، به ترتیب، به تلاش گسترده، چندوجهی، هدفمند، و رای انتظار و پیوسته، مکتب سلیمانی را شکل داده است. این مکتب، در بعد فردی، باعث خلق الگویی برای رهبران مقاومت در کشورهای تحت ظلم شده است. در بعد ساختاری، موجب شکل‌گیری و انسجام ساختارهای مقاومت و در بعد فرهنگی، منجر به نهادینه سازی فرهنگ ظلم‌ستیزی در ورای مرزهای جغرافیایی و در بازه زمانی فرانسلی شده است. در نمودار ۱، الگوی رهبری شهید سلیمانی در محور مقاومت و مکانیزم تبدیل شدن آن به مکتب سلیمانی نمایش داده شده است.

نمودار ۱: الگوی رهبری شهید سلیمانی و مکانیزم شکل‌گیری مکتب سلیمانی

بررسی سیر نظریه‌های رهبری و تلاش برای انطباق شیوه‌های رهبری رهبران بزرگ تاریخ با چارچوب‌های نظری رهبری، این حقیقت را آشکار می‌کند که هرچه رهبران از «خود» بیشتر فاصله می‌گیرند، و بیشتر وقف چیزی غیر از خود می‌شوند، دامنه تاثیرگذاری خود را به لحاظ وسعت و بازه زمانی، بیشتر می‌کنند. فاصله گرفتن از خود یعنی، هم از آرمان‌ها و منافع فردی فاصله بگیرند و به آرمان‌های جمعی/بشری گرایش یابند و هم پیروان را از اتکاء و باور به شخص رهبر بی‌نیاز ساخته و با توانمندسازی آن‌ها، خودباوری‌شان را چنان تقویت کنند که مستقل، اما خلاقانه در راه هدف گام بردارند. اگر بخواهیم این بیان را ساده‌تر و در قالب شاخص‌های عینی‌تر بیان کنیم، می‌توانیم چنین بگوییم: رهبران سنتی که اوج عملکرد آن‌ها در رهبری تبدلی با پاداش مشروط ظهور می‌یابد، به وسعت سازمان خود، در حوزه خاص کسب و کار سازمان و در بازه زمانی نقش‌شان در جایگاه رهبر یا مدیر عالی سازمان، تاثیرگذار یا ماندگار هستند. اما در مقابل، رهبران الهام‌بخش شانس بیشتری برای شهرت و ماندگاری دارند. قاسم سلیمانی، رهبری است که خود را در مکتب سلیمانی ماندگار کرد.

براساس نظریه‌های رهبری، درنگاه اول، می‌توان شهید سلیمانی را یک رهبر الهام‌بخش دانست؛ اما الگوی رهبری شهید سلیمانی، ضمن برخورداری از ابعاد مطلوب سبک‌های رهبری کاریزماتیک، تحول‌گرا و سطح پنج از جمله، داشتن چشم‌انداز آرمانی، فداکاری و ریسک شخصی (کانگر و کانگو^{۴۲}، ۱۹۸۸، ص ۹۴)، ملاحظات انسانی، تحریک خردمندی (اولیو و بس، ۲۰۰۳)، فروتنی و اراده قوی (جیم کالینز^{۴۳}، ۲۰۰۱)، از نقدهای اساسی وارد بر این نظریه‌ها، یعنی نخبه‌گرایی و ضد مردم‌گرایی (شجاعی و بندهی سرحدی، ۱۳۹۵، ص ۱۱) و خودخواهی و تعهد به اهداف شخصی (رالین^{۴۴}، ۲۰۰۳، ص ۴۹)، مبراً است و بنابراین، عنوان رهبر الهام بخش اخلاقی، برای آن برانزده تر است؛ مفهومی که در سال‌های اخیر، پژوهشگران با ترکیب اخلاقیات و رهبری کاریزماتیک، برای چنین سبکی از رهبری برگزیده‌لند، «رهبری کاریزماتیک اجتماعی»^{۴۵} است؛ رهبری که به جای ارزش‌های خودمحور، دربرگیرنده ارزش‌های دیگرمحور بوده و از سوی رهبرانی دنبال می‌شود که خود

۴۲ Conger & Kanungo

۴۳ Jim Collins

۴۴ Raelin

۴۵ Socialized Charismatic Leadership

الگوی اخلاقی هستند (براون و تروینو^{۴۶}، ۲۰۰۶) و رهبری شهید سلیمانی به تصویرپردازی از این شیوه رهبری، کمک بزرگی کرد.

پیشنهاد: از آنجا که تصویرپردازی از الگوهای رفتاری رهبران موفق، همواره شیوه ای از نظریه پردازی اثباتی یا مبتنی بر عمل مدیران بوده است و کمک ارزشمندی به توسعه دانش این حوزه نموده است و از طرفی، این اقدام بیشتر از سوی نظریه پردازن غربی صورت گرفته است، پیشنهاد می شود با بررسی عمیق پژوهش های انجام شده در مورد رهبران شایسته، برای معرفی آن ها به جامعه جهانی، پژوهش های کیفی از سوی خبرگان دانشگاهی انجام و برای نشر این دیدگاه ها در سطح جهانی، تلاش شود. برای این منظور، رهبران شناخته شده ای مانند شهید سلیمانی، نمونه های بسیار مناسبی هستند که توانسته اند ارزش های انسانی و اخلاقیات را در حکمرانی تلفیق نمایند و بنابراین الگوهایی مناسب برای جامعه جهانی به شمار می روند.

یادداشت‌ها

* فهرست چهره‌های شناخته شده سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی که دیدگاه‌ها آن‌ها مورد استفاده قرار گرفته است در این بخش به ترتیب ارجاع به آن‌ها در متن، ارائه شده است. لازم است یادآوری شود که سمت درج شده برای افراد زیر، مربوط به زمان شهادت حاج قاسم سلیمانی در دیماه ۱۳۹۸ است.

- حمیدرضا مقدم فر؛ مشاور رسانه‌ای و فرهنگ‌سپاه پاسداران
- محمدتقی امینی؛ پیشکوست دفاع مقدس و هم‌رزم شهید سلیمانی
- سید محمود علوی؛ وزیر اطلاعات
- یوگنی گونچاروف؛ افسر ارشد روس شرکت‌کننده در عملیات سوریه
- حسین رحال؛ مسئول واحد اطلاع رسانی حزب الله لبنان
- سید ایت اله بنی‌هاشمی؛ رئیس دادگستری استان قزوین
- وفیق صفا؛ مسئول کمیته ارتباط و هماهنگی حزب الله لبنان
- مرتضی حاج باقری؛ از فرماندهان جنگ و دوستان شهید سلیمانی
- علی صوفان؛ مأمور ویژه سابق FBI و کارشناس آکادمی نظامی آمریکا
- علی اصغر گرجی زاده؛ فرمانده سپاه حفاظت انصار المهدی (عج)

- امیر کیومرث حیدری؛ فرمانده نیروی زمینی ارتش
- روح اله حسینیان؛ رئیس مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- سید ابراهیم رئیسی؛ رئیس قوه قضاییه
- محمد جعفری؛ رییس حوزه ریاست مجلس شورای اسلامی
- هاجر باقری؛ مشاور مدرسه علمیه الزهراء (س) گنبد کاووس
- عزیزاله شهبازی؛ استاندار البرز
- اسداله رضوانی؛ امام جمعه بوبین زهرا
- علی اکبر ولایتی؛ دبیر کل مجمع جهانی بیداری
- مهدی امینی؛ پژوهشگر مطالعات استراتژیک و مدیر اندیشکده راهبردی فتح
- روح الله اژدری؛ نویسنده و فعال رسانه ای
- احمد حسین زادگان؛ استاندار دیارعلویان
- علی شیرازی؛ نماینده ولی فقیه در نیروی قدس سپاه
- سعید علوی‌راد؛ مشاور استراتژی کسب و کار، بازاریابی و توسعه فردی
- سیدرضا میرکریمی؛ کارگردان سینما
- محسن علی اکبری؛ تهیه کننده سینما و تلویزیون
- محسن ناصحی؛ شاعر
- محمدباقر محمدی لائینی؛ نماینده ولی فقیه در مازندران
- علیرضا سلیمی؛ عضو فراکسیون روحانیت مجلس شورای اسلامی
- سیدمحمد مهدی میرباقری؛ رئیس فرهنگستان علوم اسلامی
- یحیی کمال‌پور؛ عضو هیات رئیسه کمیسیون حقوقی و قضائی مجلس
- حسین کنعانی؛ فعال سیاسی اصولگرا

منابع و ماخذ

منابع فارسی

- ابوشریف، ناصر (۱۳۹۹). سبک مدیریت شهید سلیمانی در پیش‌برد آرمان قدس شریف. مجموعه گفتار پژوهی‌های مکتب شهید سلیمانی (فصل دوازدهم). تهران: دانشگاه امام حسین (ع). قابل‌بازیابی از: <http://mgt.ihu.ac.ir/index.jsp=۱۶۱۲>
- اژدری، روح اله (۱۳۹۹). سیاست دفاعی سردار شهید قاسم سلیمانی برای نابودی رژیم صهیونیستی. روزنامه وطن امروز. ۱۳۹۹/۰۳/۰۳. قابل‌بازیابی از: <http://www.vatanemrooz.ir/Newspaper/MobileBlock?NewspaperBlockID=۲۱۹۸۸۰>
- اسکندری، مجتبی؛ محمدی، ابولفضل؛ علی اکبری، حسن؛ سیف، بهمن (۱۳۹۳). سبک رهبری فرماندهان نظامی از دیدگاه امیرالمومنین علی (ع) در نهج البلاغه. دو فصلنامه مدیریت اسلامی. ۲۲(۱)، ۹-۴۰. قابل‌بازیابی از: https://journals.ihu.ac.ir/article_۲۰۱۷۸۸_۷ad۶dcb۹f۶۵۸۲ceba۹f۱d۷۲۴۹c
۴۸۰۹۸۵.۰۰۰۰

- الهمرادی، محمد(۱۳۹۸). حاج قاسم، یکی از نخبگان استراتژیست جهانی بود. خبرگزاری فارس. ۱۳۹۸/۱۰/۱۸. قابل بازیابی از: <https://www.farsnews.ir/kordestan/news/۱۳۹۸۱۰۱۷۰۰۰۴۹۸>
- امینی، محمدتقی(۱۳۹۹). سردار سلیمانی باعث خودباوری ملت‌ها مقابل استکبار شد. ۱۳۹۹/۱۰/۰۲. قابل بازیابی از: <https://www.irna.ir/news/۸۴۱۵۶۴۳۸>
- امینی، مهدی(۱۳۹۸). کرامت انسانی در اندیشه «حاج قاسم». خبرگزاری بین‌المللی قرآن کریم. ۹۸/۱۱/۲۴. قابل بازیابی از: <https://iqna.ir/fa/news/۳۸۷۸۳۹۰>
- ایمانی حسنلوئی، مهدی(۱۳۹۵). الگوی اسلامی — ایرانی مدیریت و رهبری براساس شیوه مدیریت و رهبری امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری (مدظله) و فرماندهان دفاع مقدس. فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی. ۱۵(۸۳)، ۳۱-۱. قابل بازیابی از: https://mdr.ihu.ac.ir/article_۲۰۲۰۴۶.html
- باقری، هاجر(۱۳۹۸). سردار سلیمانی، نماد ظلم‌ستیزی برای آزادی خواهان جهان است. خبرگزاری رسمی حوزه. ۱۳۹۸/۱۰/۱۷. قابل بازیابی از: <https://www.hawzahnews.com/news/۸۸۰۳۱۷>
- بصیری، محمدعلی؛ قورجیلی، حامد؛ ابراهیمی، علی(۱۳۹۵). واکاوی اندیشه و عملکرد نلسون ماندلا در آفریقای جنوبی بر اساس رهیافت سازه‌نگاری. مطالعات سیاسی. ۱۸(۳۱)، ۱۹۳-۱۶۹. قابل بازیابی از: <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=۴۸۱۳۲۸>
- پرسمان دانش‌گامیان(۱۳۸۶). تعریف مکتب. قابل بازیابی از: <https://www.porseman.com/article/۵۱۰۴>
- پژوهشکده دفاعی و امنیتی(۱۳۹۹). گفتار پژوهی‌های مکتب سلیمانی. تهران: دانشگاه امام حسین(ع)
- پناهیان، علیرضا(۱۳۹۸). در مکتب حاج قاسم عقلانیت حرف اول را می‌زند. شبکه تحلیلی نخبگان. ۹۸/۱۱/۲۵. قابل بازیابی از: <https://farsi.khamenei.ir/others-dialog?id=۴۴۸۵۴>
- تابی، حمید(۱۳۹۲). شیوه‌های رهبری نخبگان شبه‌قاره هند(با محوریت مهاتما گاندی، جواهر لعل نهرو و ایندیرا گاندی). فصلنامه مطالعات شبه‌قاره. ۵(۱۷)، ۲۷-۵۲
- جعفری، محمد(۱۳۹۸). حاج قاسم سلیمانی نماد ظلم‌ستیزی و دفاع از عزت اسلامی بود. خبرگزاری مجلس شورای اسلامی. ۱۳۹۸/۱۰/۱۳. قابل بازیابی از: <https://www.icana.ir/Fa/News/۴۴۱۰۷۳>

- جمالی، علی؛ پاسبان، ابوالفضل (۱۳۹۴)، بهار و تابستان، شیوه‌های مدیریت و رهبری نظامی شهید صیاد شیرازی در جنگ و تطبیق آن با آموزه‌های اسلامی. مدیریت و پژوهش‌های دفاعی. (۷۸)، ۶۵-۹۴. قابل‌بازیابی از: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۱۱۸۹۰۲>
- حاج باقری، مرتضی (۱۳۹۹). واقعیت‌هایی از زندگی «حاج قاسم» که از چشم‌ها دور مانده. خبرگزاری مشرق. ۱۳۹۹/۰۹/۱۹. قابل‌بازیابی از: <https://www.mashreghnews.ir/news/۱۱۴۰۶۸۲>
- حاجی صادقی، عبدالله (۱۳۹۸)، اسفند. نه ویژگی سردار شهید دل‌ها حاج قاسم سلیمانی. خبرگزاری مهر. ۲۵ اسفند ۱۳۹۸. قابل‌بازیابی از: <https://www.mehrnews.com/news/۴۸۷۷۸۹۶>
- حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۸). پیام تسلیت رهبر انقلاب در پی شهادت سردار شهید سپهبد قاسم سلیمانی و شهدای همراه او. ۱۳۹۸/۱۰/۱۳
- حسینیان، روح‌اله (۱۳۹۹). حاج قاسم سلیمانی آرمان فراموش شده امام خمینی را احیا کرد. پایگاه مرکز اسناد انقلاب اسلامی. ۱۳۹۹/۱۰/۷. قابل‌بازیابی از: <http://irdc.ir/fa/news/۵۴۳۳>
- خبرگزاری ایلنا. سردار همیشه سرباز. به نقل از ایرنا. ۱۳۹۸/۱۰/۱۸. قابل‌بازیابی از: <https://www.ilna.news/۸۵۷۰۶۱>
- خبرگزاری جمهوری اسلامی (۱۳۹۸). شهید سردار سلیمانی، نماد مبارزه با تروریسم جهانی. ۱۳۹۸/۱۰/۱۸. قابل‌بازیابی از: <https://www.irna.ir/news/۸۳۶۲۶۱۹۳>
- خبرگزاری شبستان (۱۳۹۸). خون حاج قاسم وحدت ساز شد؛ ایران آماده تر از همیشه برای مقابله با دنیای کفر. ۱۳۹۸/۱۰/۱۸. قابل‌بازیابی از: <http://www.shabestan.ir/TextVersionDetail/۸۷۷۹۲۱>
- خبرگزاری مشرق (۱۳۹۸). یک «ایران سلیمانی» به آرمان‌های امام لیک می‌گویند. ۱۳۹۸/۱۱/۲۰. قابل‌بازیابی از: <https://www.mashreghnews.ir/news/۱۰۳۹۸۷۷>
- دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور (۱۳۹۸). بیانیه تبیین مولفه‌های مکتب شهید سردار سلیمانی. تهران. قابل‌بازیابی از: <https://www.ilna.news/> ۹۷۲۱۰۶
- دفت، ریچارد ال (۱۳۹۸). مبانی تئوری و طراحی سازمان. (علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، مترجمان). تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی. (چاپ ۱۳).
- رابینز، استیفن؛ جاج، تیموتی (۱۳۹۷). مبانی رفتار سازمانی. (مهدی زارع، مترجم). تهران: انتشارات نص

- رضوانی، (۱۳۹۸). سردار سلیمانی نماد ظلم‌ستیزی در سراسر جهان بود. خبرگزاری رسمی حوزه. ۱۳۹۸/۱۰/۰۷. قابل‌بازیابی از: <https://www.hawzahnews.com/news/۹۳۵۲۶۳>
- رئیسی، سید ابراهیم (۱۳۹۸). سردار سلیمانی نماد حمایت از مظلومان و مبارزه با تروریسم است. اداره کل روابط عمومی قوه قضائیه. به نقل از پایگاه شورای عالی انقلاب فرهنگی. ۱۳۹۸/۱۰/۱۳. قابل‌بازیابی از: <https://sccr.ir/News/۹۷۱۷/۱>
- زینلیان، مهران (۱۳۹۸). شهادت قاسم سلیمانی عامل وحدت جبهه سراسری مقاومت است؛ خبرگزاری فارس. ۱۳۹۸/۱۰/۱۸. قابل‌بازیابی از: <https://www.farsnews.ir/isfahan/news/۱۳۹۸۱۰۱۴۰۰۱۳۹۳>
- سالاروند، محمود (۱۳۹۹). رابطه نهضت عاشورا و انقلاب‌های ظلم‌ستیز تا دوران معاصر. پژوهشنامه معارف حسینی. (۲۰)۵، ۱۷-۴۴. قابل‌بازیابی از: https://www.maarefehosseini.ir/article_۱۲۲۰۵۳.html
- سلیمانی، قاسم (۱۳۹۸). مدافعان حرم به خوزستان بیایند. روزنامه اعتماد. ۱۳۹۸/۰۱/۲۰. قابل‌بازیابی از: <https://www.magiran.com/article/۳۸۸۸۰۳۶>
- سلیمی، علیرضا (۱۳۹۸). با گام‌های استوار مسیر پر افتخار شهید سلیمانی را ادامه می‌دهیم. خبرگزاری رسا. ۱۳۹۸/۱۰/۱۸. قابل‌بازیابی از: <https://rasanews.ir/fa/tag/۱>
- شجاعی، محمدحسین؛ بندهی سرحدی، صالح (۱۳۹۵، ۳۰ آذر). رهبری تحول آفرین؛ پیشینه‌ها و مولفه‌ها و مفاهیم مربوطه. دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد در قرن ۲۱. تهران، ایران
- شهبازی، عزیزاله (۱۳۹۸). چرا سردار سلیمانی محبوب است. پایگاه خبری تابناک. ۱۳۹۸/۱۰/۱۴. قابل‌بازیابی از: <https://www.tabnak.ir/fa/news/۹۴۸۹۵۰>
- شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۱، بهار و تابستان). الگوی رهبری خدمتگزار مبتنی بر دیدگاه امام خمینی (ره). اسلام و مدیریت. (۱) (۱)، ۳۶-۷. قابل‌بازیابی از: <http://ensani.ir/file/download/article/۲۰۱۳۱۰۲۶۱۰۲۳۴۴۴۹۸۷۶۱.pdf>
- شیرازی، علی (۱۳۹۸). حاج قاسم می‌گفت چیزهایی از آقا دیده‌ام که نمی‌توانم پشت سرشان حرکت نکنم. خبرگزاری مشرق. ۱۳۹۸/۱۱/۲۴. قابل‌بازیابی از: <https://www.mashreghnews.ir/news/۱۰۴۱۰۸۸>
- عسکری، مه‌ری؛ فروغی ابری، اصغر؛ فیاض انوش، ابوالحسن (۱۳۹۵، بهار). تبیین سبک رهبری خدمتگزار فرماندهان سپاه در دوران دافع مقدس و پیامدهای آن در بین بسیجیان. فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج. (۷۰)۱۹، ۷۱-۹۹. قابل‌بازیابی از:

- ولایتی، عالی اکبر(۱۳۹۸). سردار سلیمانی روح اعتماد به نفس، امید و خودباوری ملت‌های مسلمان را زنده کرد. خبرگزاری دانشجویان ایران، ایسنا. ۱۳۹۸/۱۰/۰۸. قابل بازیابی از: <http://www.isna.ir/news/۹۸۱۰۱۴۱۱۰۴۱>

منابع انگلیسی

- Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumbwa, F. O., Luthans, F., & May, D. R. (۲۰۰۴). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leaders impact follower attitudes and behaviors. *The leadership quarterly*, 15(۶), ۸۰۱-۸۲۳.
- Avolio, B. J., Waldman, D. A., & Yammarino, F. J. (۱۹۹۱). Leading in the ۱۹۹۰s: The four I's of transformational leadership. *Journal of European industrial training*.
- Awamleh, R., & Gardner, W. L. (۱۹۹۹). Perceptions of leader charisma and effectiveness: The effects of vision content, delivery, and organizational performance. *The leadership quarterly*, ۱۰(۳), ۳۴۵-۳۷۳.
- Barnabas, A., & Clifford, P. S. (۲۰۱۲). Mahatma Gandhi—An Indian model of servant leadership. *International journal of leadership studies*, ۷(۲), ۱۳۲-۱۵۰.
- Bass, B. M. (۱۹۸۵). Leadership: Good, better, best. *Organizational dynamics*, ۱۳(۳), ۲۶-۴۰.
- Bass, B. M. (۱۹۹۰). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational dynamics*, ۱۸(۳), ۱۹-۳۱.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (۱۹۹۳). Transformational leadership: A response to critiques.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (۱۹۹۳). Transformational leadership: A response to critiques.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (Eds.). (۱۹۹۴). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Sage.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (Eds.). (۱۹۹۴). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Sage.
- Bass, B. M., & Bass Bernard, M. (۱۹۸۵). Leadership and performance beyond expectations.
- Bass, B. M., & Riggio, R. E. (۲۰۱۰). The transformational model of leadership. *Leading organizations: Perspectives for a new era*, ۲, ۷۶-۸۶.
- Bass, B. M., Avolio, B. J., Jung, D. I., & Berson, Y. (۲۰۰۳). Predicting unit performance by assessing transformational and transactional leadership. *Journal of applied psychology*, 88(۲), ۲۰۷.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (۲۰۰۶). Socialized charismatic leadership, values congruence, and deviance in work groups. *Journal of Applied Psychology*, ۹۱(۴), ۹۵۴.
- Conger, J. A. (۱۹۹۱). Inspiring others: The language of leadership. *Academy of Management Perspectives*, ۵(۱), ۳۱-۴۵.
- Conger, J. A., & Kanungo, R. N. (۱۹۸۸). The empowerment process: Integrating theory and practice. *Academy of management review*, ۱۳(۳), ۴۷۱-۴۸۲.
- Fiedler, F. E. (۱۹۶۷). *A theory of leadership effectiveness*. McGraw-Hill.

- Forester, J., & Clegg, S. R. (۱۹۹۱). Burns, JM (۱۹۷۸). Leadership. New York: Harper and Row. Leadership Quarterly, ۲(۱).
- Ghoshal, S. (۲۰۰۵). Bad management theories are destroying good management practices. *Academy of Management learning & education*, ۴(۱), ۷۵-۹۱.
- Hersey, P., & Blanchard, K. H. (۱۹۸۸). Management of organizational behavior: ۱۶۹-۲۰۱.
- House, R. J. (۱۹۷۱). A path goal theory of leader effectiveness. *Administrative science quarterly*, ۳۲۱-۳۳۹.
- Jim, C. (۲۰۰۱). Level o Leadership: The triumph of humility and fierce resolve. *Harvard Business Review*, ۱.
- Kontz, H., & O'Donnel, C. (۱۹۹۰). Principles of Management: An analysis of management function.
- McClelland, D. C. (۱۹۷۵). Power: The inner experience. Irvington.
- McGregor, D. M. (۱۹۶۷). The professional manager.
- Parsons, T., & Weber, M. (۱۹۴۷). Introduction. The theory of social and economic organization. *Max Weber. Glencoe, III*, ۳-۸۶.
- Podsokoff, P. M. (۱۹۹۴). Leadership effectiveness: past percprchves and future directions for research. *Organizational behavior: The state of the science*, ۴۵.
- Raelin, J. A. (۲۰۰۳). The myth of charismatic leaders. *Training and development*. ۵۷(۳). ۵۴-۴۷
- Schindler, P. L., & Thomas, C. C. (۱۹۹۳). The structure of interpersonal trust in the workplace. *Psychological Reports*, ۷۳(۲), ۵۶۳-۵۷۳.
- Tan, H. H., & Tan, C. S. (۲۰۰۰). Toward the differentiation of trust in supervisor and trust in organization. *Genetic, social, and general psychology monographs*, 126(۲), ۲۴۱.
- Tosi, H. L., Misangyi, V. F., Fanelli, A., Waldman, D. A., & Yammarino, F. J. (۲۰۰۴). CEO charisma, compensation, and firm performance. *The Leadership Quarterly*, ۱۵(۳), ۴۰۵-۴۲۰.
- Vroom, V. H., & Yetton, P. W. (۱۹۷۳). Leadership and decision-making (Vol. ۱۱۰). University of Pittsburgh Pre.
- Wankel, C., & Stoner, J. A. (Eds.). (۲۰۰۹). Management education for global sustainability. IAP.

References

- Abu Sharif, Nasser (۲۰۲۰). Martyr Soleimani's style of management in advancing the ideal of Quds Sharif. Collection of discourse studies of Shahid Soleimani school (chapter ۱۲). Tehran: Imam Hossein (AS) University. Retrieval from: <http://mgt.ihu.ac.ir/index.jsp=۱۶۱۲> [In Persian]
- Alavi Rad, Saeed (۲۰۲۰). Sardar Qassem Soleimani's leadership style: How did America cause the growth of Qassem Soleimani? Retrieval from: <https://virgool.io/@saeed.alavirad> [In Persian]
- Alavi, Seyyed Mahmoud (۲۰۲۰). The feeling of "we can" was evident in Sardar Soleimani. Islamic Republic News Agency, IRNA. ۱۱/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.irna.ir/news/۸۳۶۲۹۳۹۵> [In Persian]

- Ali Akbari, Mohsen (۲۰۲۰). Popularity is the basis of Sardar Soleimani's popularity. *Barna news agency*. ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.borna.news/۹۴۷۰۱۳> [In Persian]
- Al-Moradi, Mohammad (۲۰۲۰). Haj Qasim was one of the world's elite strategists. *Fars news*. ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. [In Persian]
- Amini, Mehdi (۲۰۲۰). Human dignity in the thought of "Haj Qasim". International News Agency of the Holy Quran. ۱۳/۰۲/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://iqna.ir/fa/news/۳۸۷۸۳۹۰> [In Persian]
- Amini, Mohammad Taghi (۲۰۲۰). Sardar Soleimani made the nations self-confident against arrogance. ۲۲/۱۲/۲۰۲۰. Retrieval from: [In Persian]
- Asgari, M., & forugi, A. (۲۰۱۶). imposed war: Hossein Kharrazi martyr: servant leadership style: Social Capital: organizational commitment. *Basij Strategic Studies*, ۱۹(۷۰), ۷۱-۱۰۱. [In Persian]
- Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumbwa, F. O., Luthans, F., & May, D. R. (۲۰۰۴). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leaders impact follower attitudes and behaviors. *The leadership quarterly*, 15(۶), ۸۰۱-۸۲۳.
- Avolio, B. J., Waldman, D. A., & Yammarino, F. J. (۱۹۹۱). Leading in the ۱۹۹۰s: The four I' s of transformational leadership. *Journal of European industrial training*.
- Awamleh, R., & Gardner, W. L. (۱۹۹۹). Perceptions of leader charisma and effectiveness: The effects of vision content, delivery, and organizational performance. *The leadership quarterly*, ۱۰(۳), ۳۴۵-۳۷۳.
- Azhdari, Rooh Elah (۲۰۲۰). The defense policy of Martyr General Qassem Soleimani to destroy the Zionist regime. *Watan Mozur newspaper*. ۲۳/۰۵/۲۰۲۰. Retrieval from: <http://www.vatanemrooz.ir/Newspaper/MobileBlock?NewspaperBlockID=۲۱۹۸۸۰> [In Persian]
- Bagheri, Hajar (۲۰۲۰). Sardar Soleimani is a symbol of anti-tyranny for freedom seekers in the world. The official news agency of the district. ۰۷/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.hawzahnews.com/news/۸۸۰۳۱۷> [In Persian]
- Barnabas, A., & Clifford, P. S. (۲۰۱۲). Mahatma Gandhi—an Indian model of servant leadership. *International journal of leadership studies*, ۷(۲), ۱۳۲-۱۵۰.
- Basiri, Mohammad Ali; Ghorjili, Hamed; Ebrahimi, Ali. (۲۰۱۶). Analysis of Nelson Mandela's Thoughts and Performance in South Africa Based on Constructivism Approach. ۸(۳۱), ۱۶۹-۱۹۳. https://journ.azadshahr.iau.ir/article_۵۲۸۷۳۲ [In Persian]
- Bass, B. M. (۱۹۸۵). Leadership: Good, better, best. *Organizational dynamics*, ۱۳(۳), ۲۶-۴۰.
- Bass, B. M. (۱۹۹۰). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational dynamics*, ۱۸(۳), ۱۹-۳۱.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (۱۹۹۳). Transformational leadership: A response to critiques.

- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (Eds.). (۱۹۹۴). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Sage.
- Bass, B. M., & Bass Bernard, M. (۱۹۸۵). Leadership and performance beyond expectations.
- Bass, B. M., & Riggio, R. E. (۲۰۱۰). The transformational model of leadership. Leading organizations: Perspectives for a new era, ۲, ۷۶-۸۶.
- Bass, B. M., Avolio, B. J., Jung, D. I., & Berson, Y. (۲۰۰۳). Predicting unit performance by assessing transformational and transactional leadership. *Journal of applied psychology*, 88(۲), ۲۰۷.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (۲۰۰۶). Socialized charismatic leadership, values congruence, and deviance in work groups. *Journal of Applied Psychology*, ۹۱(۴), ۹۵۴.
- Conger, J. A. (۱۹۹۱). Inspiring others: The language of leadership. *Academy of Management Perspectives*, ۵(۱), ۳۱-۴۵.
- Conger, J. A., & Kanungo, R. N. (۱۹۸۸). The empowerment process: Integrating theory and practice. *Academy of management review*, ۱۳(۳), ۴۷۱-۴۸۲.
- Daft, Richard L. (۲۰۱۸). *Fundamentals of organization theory and design*. (Ali Parsaian and Seyed Mohammad Arabi, translators). Tehran: Cultural Research Office. (۱۳th Edition). [In Persian]
- Defense and Security Research Institute (۲۰۱۹). *Discourse studies of Soleimani school*. Tehran: Imam Hossein University [In Persian]
- Eskandari, M., Mohammadi, A., Aliakbari, H., & Seyf, B. (۲۰۱۴). Military Commanders' Leadership Style From the Viewpoint of Amirolmomenin Hazrat Ali (Alayhessalam(A.S.)) in the Nahjolbalagheh. *Scientific Journal of Islamic Management*, 22(۱), ۹-۴۰. [In Persian]
- Fiedler, F. E. (۱۹۶۷). *A theory of leadership effectiveness*. McGraw-Hill.
- Forester, J., & Clegg, S. R. (۱۹۹۱). Burns, JM (۱۹۷۸). *Leadership*. New York: Harper and Row. *Leadership Quarterly*, ۲(۱).
- Ghoshal, S. (۲۰۰۵). Bad management theories are destroying good management practices. *Academy of Management learning & education*, ۴(۱), ۷۵-۹۱.
- Goncharov, Yevgeny (۲۰۱۹). A senior Russian officer's recollection of General Soleimani in Syria. Mashreq news agency ۰۳/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.mashreghnews.ir/news/۱۱۵۹۲۷۵> [In Persian]
- Haj Bagheri, Morteza (۲۰۲۰). Facts from the life of "Hajj Qasim" that remain hidden from the eyes. Mashreq news agency ۰۹/۱۲/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.mashreghnews.ir/news/۱۱۴۰۶۸۲> [In Persian]
- Haji Sadeghi, Abdullah (۲۰۲۰). Not the characteristics of the martyr of the heart, Haj Qasim Soleimani. Mehr News ۰۱۵/۰۳/۲۰۲۰. Retrieved from: <https://www.mehrnews.com/news/۴۸۷۷۸۹۶/> [In Persian]
- Hersey, P., & Blanchard, K. H. (۱۹۸۸). *Management of organizational behavior*: ۱۶۹-۲۰۱.
- Hosseini Khamenei, Seyyed Ali (۲۰۲۰). The condolence message of the leader of the revolution after the martyrdom of General Qassem Soleimani and his martyrs. ۰۳/۰۱/۲۰۲۰

- Hosseini, Ruholah (۲۰۲۰). Haj Qassem Soleimani revived the forgotten ideal of Imam Khomeini. Islamic Revolution Document Center database. ۲۷/۱۲/۲۰۲۰. Retrievable from: <http://irdc.ir/fa/news/۰۴۲۳> [In Persian]
- House, R. J. (۱۹۷۱). A path goal theory of leader effectiveness. Administrative science quarterly, ۳۲۱-۳۳۹.
- Ilna news agency. Sardar is always a soldier. According to IRNA. ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. Retrievable from: <https://www.ilna.news/۸۰۷۰۶۱> [In Persian]
- Imani Hasanloui, Mahdi (۲۰۱۷). The Islamic-Iranian model of management and leadership based on the management and leadership style of Imam Khomeini (RA), the Supreme Leader (Madazaleh) and the Holy Defense Commanders. Defensive Researches and Management, ۱۰(۸۳), ۱-۳۱. https://mdr.ihu.ac.ir/article_۲۰۲۰۴۶.html [In Persian]
- Islamic Republic News Agency (۲۰۲۰). Martyr Sardar Soleimani, the symbol of the fight against global terrorism. ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. Retrievable from: <https://www.irna.ir/news/۸۳۶۲۶۱۹۳/> [In Persian]
- Jafari, Mohammad (۲۰۱۹). Haj Qassem Soleimani was a symbol of anti-tyranny and defense of Islamic dignity. Islamic Council News Agency. ۰۴/۱۲/۲۰۱۹. Retrievable from: <https://www.icana.ir/Fa/News/۴۴۱۰۷۳> [In Persian]
- Jamali, Ali; Constable, Abulfazl (۲۰۱۰). Martyr Sayad Shirazi's military management and leadership methods in war and its adaptation to Islamic teachings. Defense management and research. (۷۸), ۹۴-۶۰. Retrievable from: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۱۱۸۹۰۲> [In Persian]
- Jim, C. (۲۰۰۱). Level ۰ Leadership: The triumph of humility and fierce resolve. Harvard Business Review, ۱.
- Kamalipour, Yahya (۲۰۲۰). The blood of Sardar Soleimani accelerated the collapse of the Western, Hebrew and Arab triangle. Defense Press Agency. ۲۷/۱۲/۲۰۲۰. Retrievable from: <https://defapress.ir/fa/news/۳۷۸۴۳۰> [In Persian]
- Kanaani, Hossein (۲۰۲۰). Sardar Soleimani, Assouh Vahdat Melli. Arman Melli newspaper. ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. Retrievable from: <http://www.armanmeli.ir/fa/news/main/۲۸۰۱۸۶> [In Persian]
- Kontz, H., & O'Donnel, C. (۱۹۹۰). Principles of Management: An analysis of management function.
- Mashreq news agency (۲۰۲۰). A "Soleimani Iran" is called the ideals of Imam Labik. ۰۹/۰۲/۲۰۲۰. Retrievable from: <https://www.mashreqhnews.ir/news/۱۰۳۹۸۷۷> [In Persian]
- McClelland, D. C. (۱۹۷۰). Power: The inner experience. Irvington.
- McGregor, D. M. (۱۹۶۷). The professional manager.
- Mirbagheri, Seyyed Mohammad Mahdi (۲۰۱۹). The secret of the million funeral of martyr Soleimani. Tasnim News Agency ۲۹/۱۲/۲۰۱۹. Retrievable

- from:<https://www.tasnimnews.com/fa/news/۱۳۹۸/۱۰/۱۸/۲۱۷۷۵۴۵۰> [In Persian]
- Mirkarimi, Seyyed Reza (۲۰۱۹). Popularity is the basis of Sardar Soleimani's popularity. Barna news agency. ۲۹/۱۲/۲۰۱۹. Retrieval from: <https://www.borna.news/۹۴۷۰۱۳> [In Persian]
 - Moghadamfar, Hamidreza (۲۰۱۹). Martyr Soleimani is an objective and practical symbol of the great values and ideals of a nation. IRNA news agency. ۳۰/۱۲/۲۰۱۹. Retrieval from: <https://www.irna.ir/news/۸۳۶۲۷۳۷۵> [In Persian]
 - Mohammadi Laini, Mohammad Bagher; Hossein Zadehan, Ahmed (۲۰۲۰). The anti-tyranny flag of martyr Qassem Soleimani will never stay on the ground. Shabestan news agency. ۰۳/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <http://www.shabestan.ir/detail/News/۸۷۵۸۱۳> [In Persian]
 - Motahari, Morteza (۲۰۱۵). Man and faith; The collection of works of Shahid Motahari (volume ۱۳). Tehran: Sadra Publications (Twelfth Edition) [In Persian]
 - Panahian, Alireza (۲۰۲۰). In the school of Haj Qasim, rationality comes first. Elite analytical network. ۱۴/۰۲/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://farsi.khamenei.ir/others-dialog?id=۴۴۸۵۴> [In Persian]
 - Parsons, T., & Weber, M. (۱۹۴۷). Introduction. The theory of social and economic organization. *Max Weber. Glencoe, III*, ۳-۸۶.
 - Podsokoff, P. M. (۱۹۹۴). Leadership effectiveness: past perceptions and future directions for research. *Organizational behavior: The state of the science*, ۴۵.
 - Question of academicians (۲۰۰۶). Definition of school. Retrieval from: <https://www.porseman.com/article/۵۱۰۴> [In Persian]
 - Raelin, J. A. (۲۰۰۳). The myth of charismatic leaders. Training and development. ۵۷(۳). ۴۴-۴۷
 - Raisi, Seyyed Ibrahim (۲۰۲۰). Sardar Soleimani is a symbol of supporting the oppressed and fighting against terrorism. General Department of Public Relations of the Judiciary. According to the Supreme Council of Cultural Revolution. ۰۳/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://sccr.ir/News/۹۷۱۷/۱> [In Persian]
 - Rizvani, (۲۰۲۰). Sardar Soleimani was a symbol of anti-tyranny throughout the world. The official news agency of the district. ۲۷/۱۲/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.hawzahnews.com/news/۹۳۵۲۶۳> [In Persian]
 - Robbins, Stephen; Judge, Timothy (۲۰۱۷). Fundamentals of organizational behavior. (Mehdi Zare, translator). Tehran: Nas publications [In Persian]
 - Salarvand, M. (۲۰۲۰). Relations between the event of Ashura and anti-oppression movements up to our time. Maaref Hossaini, ۵(۲۰), ۱۷-۴۴. http://www.maarefhosseini.ir/article_۱۲۲۰۵۳ [In Persian]
 - Salimi, Alireza. (۲۰۲۰). We continue the proud path of Martyr Soleimani with firm steps. Rasa News Agency ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://rasanews.ir/fa/tag/> [In Persian]
 - Schindler, P. L., & Thomas, C. C. (۱۹۹۳). The structure of interpersonal trust in the workplace. *Psychological Reports*, ۷۳(۲), ۵۶۳-۵۷۳.
 - Secretariat of the General Culture Council of the country (۲۰۲۰). Statement explaining the components of the school of Martyr Sardar

- Soleimani. Tehran. Retrieval from: <https://www.ilna.news/> ۹۷۲۱۰۶ [In Persian]
- Shabestan news agency (۲۰۲۰). The blood of Haj Qasim became unifying. Iran is more ready than ever to confront the world of disbelief. ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <http://www.shabestan.ir/TextVersionDetail/۸۷۷۹۲۱> [In Persian]
 - Shahbazi, Azizaleh (۲۰۲۰). Why is Sardar Soleimani popular? Tabnak news base. ۰۴/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.tabnak.ir/fa/news/۹۴۸۹۵۰> [In Persian]
 - Sheykh zadeh, M. (۱۳۹۱). Servant Leadership model based on the Views of Imam Khomeini (RA). *Islam & Management*, ۱(۱), ۷-۳۶. [In Persian]
 - Shirazi, Ali (۲۰۲۰). Haj Qasim used to say that I have seen things from Agha that I can't help but follow. Mashreq news agency ۱۴/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.mashreghnews.ir/news/۱۰۴۱۰۸۸> [In Persian]
 - Shujaei, Mohammad Hossein; Bandhi Sarhadhi, Saleh (December ۲۰, ۲۰۱۶). Transformational Leadership; Background, components and related concepts. The second international conference on management and economics in the ۲۱st century. Tehran, Iran [In Persian]
 - Soleimani, Qasim (۲۰۱۹). The defenders of the shrine should come to Khuzestan. The newspaper of trust. ۰۹/۰۴/۲۰۱۹. Retrieval from: <https://www.magiran.com/article/۳۸۸۸۰۳۶> [In Persian]
 - Tabli, Hamid (۲۰۱۲). Leadership styles of Indian subcontinent's scholars (focusing on Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru and Indira Gandhi). ۰(۱۷), ۲۷-۵۲. https://jsr.usb.ac.ir/?_action=article&kw=۶۳۶۸ [In Persian]
 - Tan, H. H., & Tan, C. S. (۲۰۰۰). Toward the differentiation of trust in supervisor and trust in organization. *Genetic, social, and general psychology monographs*, 126(۲), ۲۴۱.
 - Tosi, H. L., Misangyi, V. F., Fanelli, A., Waldman, D. A., & Yammarino, F. J. (۲۰۰۴). CEO charisma, compensation, and firm performance. *The Leadership Quarterly*, ۱۵(۳), ۴۰۵-۴۲۰.
 - Velayati, Aali Akbar (۲۰۱۹). Sardar Soleimani revived the spirit of self-confidence, hope and self-belief of Muslim nations. Iran Students News Agency, ISNA. ۲۹/۱۲/۲۰۱۹. Retrieval from: <https://www.isna.ir/news/۹۸۱۰۱۴۱۱۰۴۱> [In Persian]
 - Vroom, V. H., & Yetton, P. W. (۱۹۷۳). Leadership and decision-making (Vol. ۱۱۰). University of Pittsburgh Pre.
 - Wankel, C., & Stoner, J. A. (Eds.). (۲۰۰۹). Management education for global sustainability. IAP.
 - Zainlian, Mehran (۲۰۲۰). The martyrdom of Qassem Soleimani is the reason for the unity of the national resistance front. Fars news. ۰۸/۰۱/۲۰۲۰. Retrieval from: <https://www.farsnews.ir/isfahan/news/۱۳۹۸۱۰۱۴۰۰۱۳۹۳> [In Persian]